

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV BOHEMISTIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

MASOPUST VE STARŠÍ ČESKÉ LITERATUŘE A
JEHO PODOBA V SOUČASNÉM FOLKLÓRU NA
TRHOVOSVINENSKU

Vedoucí práce: Mgr. Jana Skálová, Ph.D.

Konzultant z univerzity: PhDr. Věra Pospíšilová

Autor práce: Hana Káplová

Studijní obor: Historie - Bohemistika

Ročník: 4

2014

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

České Budějovice, 28. dubna 2014

.....
Hana Káplová

Děkuji konzultantce své bakalářské práce paní PhDr. Věře Pospíšilové za pomoc,
laskavý přístup a čas, který mi při psaní mé bakalářské práce věnovala.

ANOTACE

Bakalářská práce se v první části věnuje historii českého masopustu, dále pak mapuje masopustní zvyky a tradice na Trhvosvinensku. Druhá část je zaměřena na projevy masopustního veselí ve starší české literatuře, a to především v husitském a humanistickém období. Obzvláště v období humanismu se najde poměrně hodně děl, ve kterých autoři sdělují svůj názor na masopustní oslavy, např. utrakvistický kněz Vavřinec Leandr Rvačovský věnoval tomuto svátku celou knihu. Drobné zmínky se dají nalézt v postilách husitských kazatelů i v některých humanistických dílech.

ANNOTATION

The main aim of this bachelor thesis is to report about Czech carnival. First of all the history of Czech carnival is mentioned. Furthermore a wide scale of habits and traditions in Trhové Sviny countryside is surveyed. The second part of this thesis is focused on influence of carnival festivity on older Czech literature – above all on Hussites and Humanistic age. In the period of Humanism can be found a lot of works where authors mentioned their opinions on carnivals, for example Vavrinec Leandr Rvacovsky wrote an entire book about carnivals. Allusions to the Czech carnival can be found in treatise written by hussites priests or in other humanistic works.

OBSAH

1	ÚVOD.....	1
2	Historie a datace masopustu	3
2.1	Datace.....	3
2.2	Historie masopustu.....	3
3	Průběh masopustní koledy na Trhvosvinensku	6
3.1	masopustní koleda v čížkrajcích	6
3.2	Masopustní koleda v Rychnově u Nových Hradů.....	14
3.3	Masopustní koleda v Mohuřicích.....	18
4	Masopust v literatuře	26
4.1	Masopust v literatuře předhusitské.....	26
4.1.1	Tomáš Štítný ze Štítného.....	26
4.2	Masopust v husitské literatuře.....	27
4.2.1	Jan Hus	28
4.2.2	Petr Chelčický	30
4.3	Literatura v období humanismu a renesance.....	31
4.3.1	Humanismus v Čechách	33
4.3.2	Hynek z Poděbrad	34
4.3.3	Historie o bratru Janovi Palečkovi	35
4.3.4	Vavřinec Leandr Rvačovský z Rvačova	36
4.3.5	Mikuláš Dačický z Heslova.....	38
4.3.6	Masopustní hry	40
5	ZÁVĚR.....	42
6	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	44
7	PŘÍLOHY	46

1 ÚVOD

V této bakalářské práci si kladu za úkol popsat stručnou historii masopustu v Čechách a dále se pak věnovat průběhu masopustní koledy v několika obcích na Trhvosvinensku. Začnu popisem masopustní koledy v Čížkrajicích a pak se pokusím ukázat některé odchylky, kterými se liší koledy v nedalekých Mohuřicích a v Rychnově u Nových Hradů.

Protože pocházím z Trhových Svinů a moji rodiče z okolních vesnic, měla jsem možnost sledovat masopustní průvody takřka celý život. Pravidla těchto koled jsou většinou neměnná, i když se samozřejmě někdy přenese některý prvek z jedné vesnice do druhé. V roce 2013 byl v Trhových Svinech učiněn pokus, který chtěl obnovit masopustní koledu i zde. Bohužel, i přes shromáždění všech informací o dřívější podobě masopustu v našem městě, se snaha nesečkala s velkým úspěchem, neboť zdejší lidé už ke koledě, jejímu významu a pravidlům nemají ten správný vztah.

V druhé části bakalářské práce bych se chtěla zaměřit na autory starší české literatury, kteří se ve svých dílech věnovali, alespoň okrajově, slavení masopustu. V husitském písemnictví jsem našla zmínky u Tomáše Štítného ze Štítného, Jana Husa a Petra Chelčického. Tomáš Štítný se tématu dotkl ve svých Řečech nedělních a svátečních, zatímco Jan Hus a Petr Chelčický píše o masopustu ve svých postilách. V literatuře období humanismu najdeme dokonce celou knihu, která se tímto svátkem zabývá. Je to *Massopust Vavřince Leandra Rvačovského*, dílo, které protestantský kazatel Augustin Doležal svou úrovní přirovnal k *Labyrintu světa* Jana Amose Komenského. Drobnější popisky masopustního veselí se objevují i v dalších humanistických spisech. Mezi ně patří anonymní *Historie o bratru Janovi Palečkovi*, která je pokládána za jedno z nejcennějších českých slovesných památek šestnáctého století. *Prostopravda Mikuláše Dačického z Heslova* obsahuje dvě básně, které jsou na masopust přímo zaměřeny. I v renesanční novele *Hynka z Poděbrad* s názvem *Rozprávka o jedné pěkné paní jménem Salomeny a o jejím velmi netrefném manželu*, inspirované *Dekameronem* italského spisovatele Boccaccia, se děj odehrává v období masopustu.

Abych se mohla věnovat jednotlivým dílům, musím v práci zmínit nějaké informace o době, ve které spisy vznikaly a je-li znám autor, tak se samozřejmě zaměřit

i na jeho život, protože na názoru o slavení tohoto svátku se určitě projevuje jeho vzdělání, prostředí ve kterém vyrůstal a jeho vztah k církvi a světskému životu.

2 HISTORIE A DATACE MASOPUSTU

2.1 DATACE

Masopustem se nazývá období od Tří králů až do počátku postní doby, tedy do Popeleční středy. Tímto dnem začíná čtyřicetidenní půst, který končí až s příchodem Velikonoc. A protože termín Velikonoc se odvíjí od prvního jarního úplňku, koná se masopust v různé době. Masopustní neděle, tedy den, kdy začínala hlavní zábava, mohla připadnout na období od 1. února až do 7. března, Popeleční středa tím pádem mohla být nejdříve 4. února a nejpozději 10. března.

2.2 HISTORIE MASOPUSTU

První písemné zprávy o masopustu¹ pocházejí již z druhé poloviny 13. století, kde se Vlach Henric de Isernia, který působil ve službách Přemysla Otakara II., zmiňuje, že *poslední tři dny masopustu propuká všude bujné veselí*.² Ale původ masopustu sahá pravděpodobně dál do minulosti. Často se setkáváme s názorem, že souvisí se starověkými antickými slavnostmi (luprecalie, dionýsie, lenaje, saturnálie) pořádanými na počest boha úrody a vína Dionýsa, tzv. bakchanáliemi. Tyto velké městské slavnosti se konaly v březnu, kdy se lidé převlékali za zvířata, hráli, zpívali a hýřili. Jiní badatelé spojují masopustní maškary³ s pohanskými magickými tradicemi. Na tyto slavnosti navázala činnost církve, podle zásady, co nelze potlačit, je nutno převzít a uzpůsobit vlastní potřebě. Přestože masopust byl tedy zpočátku předkřesťanským svátkem, ve středověku mu byl dán liturgický podtext, takže dnešní podoba masopustní koledy odkazuje na křesťanskou tematiku, kterou, dá se říci, často zesměšňuje. S nástupem renesance, která se k nám dostávala prostřednictvím vyšších vrstev ze západní Evropy, byl masopust ovlivněn i karnevaly, které se konaly v jižní Evropě.

Slavení masopustu je, jak jsem se zmiňovala výše, známé od středověku a zúčastňovaly se ho všechny vrstvy společnosti. Dokonce i čeští králové pořádali hostiny, kam zvali nejen šlechtu, ale i zástupce městského stavu. Tyto slavnosti se po třicetileté válce dostaly z Pražského hradu až na císařský dvůr ve Vídni. Je dokonce

---

¹ Význam slova masopust je totožný s latinsko-italským slovem karneval. (Carne-vale = maso-sbohem.)

² Č. Zíbrt, Staročeské výroční obyčeje, pověry, slavnosti a zábavy proudu, s. 20.

³ Pojem maschara znamená v arabštině přestrojení.

známo, že roku 1725 byla součástí masopustu i maškarní „selská svatba“, při níž byl za českého sedláka přestrojen kníže Auersperg, za hanáckého hrabě Harrach.⁴

Masopust byl čas radosti a uvolnění. Nejvíce zábavy se zažívalo až při závěru masopustu. To největší veselí začínalo na masopustní neděli. Na některých místech se přípravy na hlavní zábavu konaly už na *tučný čtvrtek*, což je poslední čtvrtek před masopustní nedělí. Většinou mu předcházela zabíjačka, protože podle pověry se na tučný čtvrtek mělo hodně jíst a pít, aby člověk měl po celý rok dostatek sil. Tradičním obědem bylo hovězí, jehněčí a zvěřina. Až v 19. století se začala podávat vepřová pečeně s knedlíkem a zelím.

Slavnostní zakončení celého masopustního období, tedy masopustní neděle, pondělí a úterý, se nazývalo končiny, ostatky, fašank či obecně masopust.⁵ V neděli se v hostincích konala tradiční zábava, která pokračovala i v masopustní pondělí. V některých vsích se konal *mužovský bál*, kam měli přístup jen ženatí muži a vdané ženy. Pověra, která se váže k taneční neděli, tvrdí, že bude v létě tak vysoké obilí a len, jak vysoko budou tanečníci vyskakovat.

Hlavním dnem masopustu bylo úterý, kdy se vesnicemi procházely skupiny maškar. Tyto průvody se u každého stavení zastavily, zazpívaly, zatancovaly, žertovaly na úkor hospodáře a hospodyně. Neměly žádná závazná pravidla, jejich cílem bylo pobavit sousedy. K tomu sloužily různé masky, čím výraznější a směšnější, tím lépe. Maškary byly odměňovány výslužkou – penězi, moukou a ostatními potravinami. Na cestu u každého stavení dostávaly pivo a pálenku, což ještě více umocňovalo jejich veselí.

Bylo několik tradičních masek, které nesměly chybět v žádném průvodu, ale záleželo pouze na fantazii a šikovnosti mladých mužů.⁶ Mezi tradiční masky patřil *medvěď s medvědem*. Medvěd je nejstarší známá maska, která nechyběla skoro v žádném masopustním průvodu. S medvědem musela tancovat každá žena a dívka. Ty se mu snažily ukrást kousek hrachoviny, kterou měl medvěd kolem sebe omotanou. Tu pak dávaly drůbeži, aby dobře seděla na vejcích. Další maskou, která chodila s průvodem, byl *žid*. Ten dával každému šňupnout tabáku, pokud dotyčný za tuto službu

---

⁴ V. Vondruška, *Církevní rok a lidové obyčaje*, s. 48.

⁵ J. Langhammerová, *Čtvero ročních dob v lidové tradici*, s. 120.

⁶ Dnes se do masek mohou oblékat i ženy, ale dříve se ženám účast v průvodu zakazovala.

nezaplátil, žid ho praštil pytle. Prodával dříve ukradené věci a vytvářel kolem sebe chaos. Často právě žid vodil *kobylu* (klibnu, šimla, koníčka), která je další tradiční maskou. Na některých místech byla ústřední postavou průvodu maska *Masopusta*. Masopust měl kostým pošíty pestrými odstřížky látek, na hlavě míval červenou čepici nebo klobouk. Tato postava končívla většinou smrtí a následným pohřbením. K dalším maskám patřila bába, nevěsta, pohřebenář (slaměný), či kominík.

Ve městech se na masopustní úterý konala masopustní divadelní představení, nejčastěji secvičená žáky. Renesanční a barokní žakovská představení bývala rozverná, plná vtípů.⁷ Nejčastěji byla předváděna „hra s Bacchusem“, která ukazovala soud s „*pánem ožralců*“. Ten byl vždy za svou nešlechtnost nějak potrestán. Z těchto her vychází tradiční pohřbívání Masopusta.

Téměř na všech místech končila zábava přesně o půlnoci na masopustní úterý. V okamžiku, kdy ponocný zatroubil na roh, rychtář, nebo některý radní, vyzval všechny, aby se rozešli domů, protože nastala Popeleční středa a s ní i půst. Existovala také pověra, která tvrdila, že pokud budou lidé tancovat přes půlnoc, objeví se mezi nimi d'ábel, často jako cizinec v zeleném kabátě.⁸ Masopustní zábava končila symbolickým pohřbením basy, což ukazovalo na to, že si hudebníci v době postu nezahrají.

---

⁷ V. Vondruška, *Církevní rok*, s. 49.

⁸ Tamtéž.

3 PRŮBĚH MASOPUSTNÍ KOLEDY NA TRHOVOSVINENSKU

K místům, kde mělo masopustní veselí na Trhovosvinensku nejosobitější charakter patří obce Čížkrajice, Mohuřice a trochu vzdálenější Rychnov u Nových Hradů. Ve všech těchto obcích probíhá tzv. růžičková koleda, která je typická pro Doudlebsko.

3.1 MASOPUSTNÍ KOLEDA V ČÍŽKRAJICÍCH

Obec Čížkrajice leží 5 kilometrů jihozápadně od Trhových Svinů. Patří k nejstarším doloženým osadám v jižních Čechách, první písemný doklad o této obci pochází z roku 1186. V současné době k ní přiléhají obce Boršikov, Mezilesí a Chvalkov.

Masopustní koleda v Čížkrajicích se koná osm týdnů před Velikonocemi, je tedy o týden dříve, než pravý masopust. Oficiálně ji pořádá Sbor místních dobrovolných hasičů, ale ve skutečnosti se na ní podílí celá obec. Začíná v pátek dopoledne, kdy se sejdou všichni účastníci koledy, tzn. koledníci, maskary a muzikanti, v místním hostinci. Koledníci⁹ jsou oblečení do svátečního obleku, kolem pasu mají uvázaný široký bílý pás, na němž je uprostřed červená a modrá stuha, což odkazuje na roucho Ježíše Krista. Na hlavách nesmějí chybět vysoké klobouky, které by správně mělo zdobit 365 růží z krepového papíru (právě tolik, jako je dní v roce). Vršek klobouku by měl být ozdoben jalovcem, který symbolizuje trnovou korunu Ježíše Krista¹⁰, a pěti karafiáty, případně růžičkami, jako pěti ranami Ježíše Krista.

V čele koledníků stojí hejtman, který se pozná podle trikolórní šerpy, odkazující ke státním barvám, a halapartny v ruce. Tato halapartna, jež symbolizuje kopí, kterým byl probodnut Ježíš Kristus, má v sobě sedm otvorů, které značí sedm svátostí.¹¹ Na druhém místě chodí v koledě rychtář, správce města, s nezbytným „právem“ v ruce. Na tomto právu je vyryto 5 lístků, které značí 5 kontinentů. Třetí a čtvrté místo patří *tancmajstrům*, kteří se snadno poznají podle červeno-modro-bílého věnečku na levé paži, ozdobeného růžičkou. Tento věneček poukazuje na nevinnost Panny Marie a

---

⁹ Koledníků musí být vždy lichý počet, nejméně však 7, nejvíce 11.

¹⁰ Někdy je jako symbol trnové koruny brán celý klobouk.

¹¹ Křesťanské svátosti – křest, biřmování, eucharistie, svátost smíření, svátost nemocných, manželství a kněžství.

růžička potom na slzu Panny Marie. V průvodu koledníků nesmí chybět ani tři konšelé, symbolizující strážce u hrobu Ježíše, poslední má přes rameno dřevěnou pušku.¹²

Hlavní postavou vedoucí koledu je postava *Masopusta*, nazývaná též matka koledy. Tato maska je oblečena do obleku, který je pošíť drobnými ústřižky pestrobarevných látek a barevné čepičky. Na zádech se mu houpe malá panenka, jako symbol plodnosti této masky. V ruce Masopust drží cep, představující podle jedné interpretace kříž, podle druhé budoucí úrodu obilí. Kam tímto cepem *caperda*¹³ uhodí, tam musí koledníci začít tančit kolečko¹⁴. Stejně jako všechny maškary má obličej pomalovaný rtěnkou a jinými líčidly.¹⁵

Mezi další tradiční masky patří *rybníkáři*¹⁶. *Není jasné, proč se jim říká zrovna takto, ale snad proto, že v rybníčnatých jižních Čechách patří k představám o budoucím blahobytu dobrá úroda ryb.*¹⁷ Tyto masky mají na hlavě helmu s vycpaným kohoutem¹⁸, přes rameno dřevěnou lopatku a sekyrku.¹⁹ Oblečeny jsou do bílých, pomalovaných kalhot a saka s různými ozdobami (odznaky, píšťalky, krajky, na zádech často přišitá, bohatě vycpaná podprsenka). Tyto maškary patří mezi nejrozvernější účastníky průvodu. Své šprýmy a průpovídky často směřují k ženám, které často vyválí ve sněhu. Tímto aktem chtějí přivolat plodnost, nejen dotyčné ženy, ale i celého hospodářství. Pokud by rybníkáři zapomněli věnovat se některé z dívek, dalo by se to brát jako velká urážka rodiny.

Koledu v Čížkrajicích doprovází také několik *moučných*. Tito by podle tradice měli mít kabát a kalhoty hustě pošíť jen bílými ústřižky látek, ve své brašně pak mouku, kterou by sypali při příchodu do stavení. V Čížkrajicích je ale jejich převlek více podobný masce Masopusta. Tedy jejich přestrojení je pošíťo velkým množstvím pestrobarevných textilií, na zádech se jim povětšinou houpe panenka a na hlavě nosí buď vysoké klobouky z rákosí, nebo naopak malé barevné čepičky.

¹² Pokud je koledníků 11, je 1 hejtman, 2 rychtáři, 4 *tancmajstři* a 4 konšelé.

¹³ Další název pro matku koledy.

¹⁴ Kolečko se tančí tak, že koledníci vbíhají do dvora hospodáře v řadě za hejtmanem. Před nimi tam jde matka koledy, která uhodí cepem o zem. Kam cep dopadne, tam se koledníci staví s otočkou do kruhu. Když je kruh uzavřen, přestane hrát hudba a hejtman říká, pro koho bylo toto kolečko děláno.

¹⁵ Nejčastěji jsou maškary pomalovány srdíčky, sluníčky, mraky, blesky. Ale vždy záleží na dívce, která maskaru zdobí, jaký motiv zvolí.

¹⁶ Maska rybníkáře se v Čížkrajicích objevila až v 70. letech. Údajně sem byla přinesena z Mohuřic.

¹⁷ J. Langhammerová, Jižní Čechy, s. 210.

¹⁸ Odkazuje na Evangelium – Ježíš řekl Petrovi: „Dřív než kohout zakokrhá, třikrát mě zapřeš.“

¹⁹ Podle křesťanské tradice odkazuje sekera na osekání kříže, lopata pak na zaházení jámy. Podle lidové slouží sekera k prosekání ledu, kvůli lovení ryb, lopata pak k vytahování chleba z pece.

K těmto tradičním maškaram v poslední době přibyly různé modernější masky. V průvodu nesmí chybět dělostřelci, oblečení do historické policejní nebo vojenské uniformy. Za sebou táhnou dělo, ze kterého vystřelují malé míče. Jde o to udělat co největší hluk a vypustit černý kouř. Často se k průvodu také připojují čarodějnice, popeláři, zdravotní sestřičky a vojáci verbující obyvatele Čížkrajic na „vojnu s Turkem“. I nyní je masopustní koleda věcí převážně mužů, i když výjimka potvrzuje pravidlo, a někdy se do masek oblékají i ženy.

Potom, co se koledníci i maškary oblečou do svých masek, seřadí se koledníci do řady, tak jak mají stát po sobě, a začnou dělat „kolečko“ po směru hodinových ručiček na nápěv „Červené růžičky“. Tam, kde matka koledy klepne svým cepem na zem, začne se točit hejtman, za ním rychtář a zbytek koledníků, dokud neutvoří kolo. Kolem je obcházejí maškary s nezbytnými písňalkami, kterými doprovázejí masopustní hudbu. Po skončení první sloky „Červené růžičky“ sundá si hejtman klobouk a říká: „*Toto kolo jsme udělali pro tuto počestnou obec!*“ Ostatní koledníci a maškary zavýskají. Dělají pak ještě další čtyři kola (druhé kolo *pro koledníky, kteří budou po nás koledovati*, třetí kolo *pro ty, co nás vystrojili*, čtvrté kolo *do foroty*, a konečně páté kolo *pro nás* – tedy pro koledníky, kteří pořádají tuto koledu). Po odtancování těchto pěti koleček se obrátí hejtman na pana hostinského: „*Pane hostinský, já se Vás ptám, jestli můžeme z této místnosti vykoledovati a kdyby se nám zle vedlo, zpátky se navrátiti.*“ Po souhlasu pana hostinského roztočí kolo a vyjdou na návěs před hostinec, kde jsou vybráni dva koledníci (rychtář s tančmajstrem), kteří jdou pana starostu požádat o povolení koledovat. Tito se ptají: „*Pane starosto, my jsme se přišli zeptati, zda můžeme v této počestné obci koledovati.*“ Na znamení souhlasu má vždy starosta připravené skleničky s pálenkou, s kterou si všichni tři připijí, koledníci poděkují a hlasitým výskáním dávají najevo, že povolení dostali a staročeská masopustní koleda může začít.

V pátek chodí čížkrajická koleda po místních částech obce Chvalkov, Stráň a Boršíkov. Když přijdou do vsi, udělají koledníci vždy jedno tiché²⁰ kolečko a kolečko do foroty, „*kdybychom na někoho zapomněli*“. Pak teprve mohou jít po domech, přičemž by neměli ani jeden vynechat. Při příchodu k domu udělají koledníci opět na nápěv „Červené růžičky“ kolečko²¹. Po tomto si sundá hejtman klobouk z hlavy a říká:

---

²⁰ Bez hudby.

²¹ Pokud v předchozím roce v domě někdo zemřel, musí udělat napřed opět tiché kolečko, tzn. bez hudby, na uctění památky.

„Vážený pane hospodáři s paní hospodyní. Přišli k Vám veselí koledníci a prosí o štědrou koledu. Věrtel ovsu, věrtel žita, věrtel ječmene, přitom se nám bude skákat vesele. A taky trochu špeku na tu naši halapartnu. Za všechno Vám poděkujeme, až odcházet budeme a večer vás zveme do věnečku!“ Následuje druhá sloka „Červené růžičky“, případně i další sloky, protože koledníci musejí udělat kolo všem, kteří bydlí v domě a i případným návštěvám.

Zatímco koledníci dělají kolečka, maškary se věnují obyvatelům domu. S „panem hospodářem“ si přijíjí na zdraví a přátelsky si popovídají, „paní hospodyní“ a ostatní ženy pomalují, vtipkují s nimi, vyválí ve sněhu a vůbec vymýšlí všelijaké šprýmy, dokonce i mohou leccos ukradnout, ale vždy se jedná jen o nějakou maličkost. Pokud je pro koledu připraveno pohoštění, zdrží se průvod déle. Tradičním masopustním občerstvením jsou dozlatova usmažené koblihy plněné marmeládou, nebo jen obalované v moučkovém cukru. Tyto se podávaly prý už při Staroruském masopustu. *Údajně mají připomínat slunce – jsou kulaté, zlatavé a lesklé a navíc se podávají venku.*²²

Po ukončení koleček se matka koledy optá *hospodáře*, jakou píseň, by si přál zahrát pro svou ženu a pak dá pokyn hudebníkům. Nato jdou *tancmajstři* požádat o tanec dívky a ženy, které k domu patří. Pokud je tam však dívek více, připojují se k tanci i ostatní koledníci, či maškary.²³ Jako výslužku dostává dnes masopustní koleda především peníze, ale od starších obyvatel znajících zvyky, si často odnášejí i domácí uzené maso²⁴ na halapartně hejtmana. Než se průvod vydá na koledu k dalšímu domu, jde hejtman s matkou koledy poděkovat „*hospodáři a hospodyni*“ za dary. Koledníci se seřadí, muzikanti začnou hrát, tentokrát písničku „Tuším, tuším“, koledníci zatančí půlkolo a pokračují k dalšímu domu, kde se opět opakuje ten samý scénář.

Ne každý dům navštíví všichni členové průvodu. Jen koledníci, matka koledy a muzikanti, nesmějí u žádného chybět. Ostatní maškary se často zdrží u předchozího domu, kde popíjejí alkohol „na zahřátí“ a dojíždají občerstvení. Často maškary také stopují auta, aby si vykoledovali ještě více peněz.

---

²² J. Langhammerová, Jižní Čechy, s. 208.

²³ To vše se odbývá před domem, pokud by byla koleda pozvána dovnitř domu, musel by se hejtman zeptat: „*Pane hospodáři, já se vás ptám, zda můžeme do tohoto počestného domu vstoupiti?*“

²⁴ To podle tradice symbolizuje tělo Ježíše Krista.

Do doby, kdy v Boršíkově fungoval hostinec, končila páteční koleda právě v něm. Před vstupem do hostince se hejtman ptal: „*Pane hospodáři s pány sousedy, já se Vás ptám, zda můžeme do tohoto počestného domu vstoupiti. Za všechny své kamarády ručím, jen za ty maškarády ne. Co dostanou do huby, nechati si mohou, co dostanou přes hubu, nechati si musí. Proto se Vás ptáme, zda můžeme vstoupiti a pak udělati kolo pro ty, kteří jsou v hospodě, a kolo se jim nedělalo.*“ Pan hostinský vždy svolil a koledníci zatančili kolo těm, které ještě nepozvali do věnečku. Při odchodu z hostince se hejtman ptal: „*Pane hostinský s pány sousedy, já se Vás ptám, jestli se někdo z našich kamarádů zde nečestně zachoval.*“ Pokud odpověď zněla „*ne*“, roztočili koledníci kolečko a odešli ven. Pokud ovšem odpověď zněla „*ano*“, ptal se hejtman, *čím se kdo provinil a co zasluhuje za trest*. Maškary mezitím dělaly, že hledají ukradené věci. Hostinský odpověděl, že si *zasluhuje vysekávání kop*. Hejtmanova další otázka zněla, *jakých kop, zda vajec, sena nebo kamenů*. Hostinský si vybral trest, který třikrát vyplatil rychtář svým právem obviněné maškaře („*To máš za matku, to za otce a to za věrné kamarády.*“). Poté koledníci roztočili kolo, znovu se optali, zda ještě někdo se zde choval nečestně a pokud dostali zápornou odpověď, mohli konečně odejít.

Protože hostinec v Boršíkově je už zavřený, vrací se průvod zpět do Čížkrajic do hostince, odkud ráno vycházel. Tady koleda prozatím končí, někteří zde ještě zůstávají a tančí, jiní jdou domů.

V sobotu ráno se průvod opět sejde v hostinci, kde jsou maškary a koledníci připraveni na další obchůzku. Odtud jedou do obce Mezilesí a pak se vrací zpět do Čížkrajic. Celý den se opakuje scénář z minulého dne.

Zatímco koleda chodí po vsi, v hostinci se připravuje tzv. slaměná koleda. Tito slamění koledníci nejsou už mladí chlapci, ale starší pánové. Místo ozdobného pasu mají kolem těla uvázané věnce ze slámy. Na hlavách mají nízké klobouky, po straně ozdobené třemi krepovými růžemi v národních barvách. Slaměný hejtman má přes prsa také slaměnou šerpu. V ruce drží místo halapartny vidle, na nichž jsou napíchané brambory. Slaměná koleda má i svou vlastní kapelu, jen nemá své vlastní maškary, proto se k ní přidávají některé maškary, které chodili s „mladou“ koledou, tak, aby maškar bylo na obou stranách přibližně stejně.

V okamžiku, kdy „mladá“ koleda opouští poslední dům a jde se poklonit ke kapličce, vycházejí koledníci ze slaměné koledy na náves. Spolu s nimi jde samozřejmě

ven i jejich kapela a jejich maškary. Slamění koledníci a maškary uprostřed návsi zastoupí cestu „mladé koledě“ a slaměná koleda začíná tancovat kolečka. Stejně jako „mladá koleda, když vychází v pátek, první pro počestnou obec, druhé kolečko pro ty, co je vystrojili, třetí pro hudbu, která je na jejich cestě doprovází, čtvrté kolečko do foroty a konečně páté pro sebe.

„Mladá“ koleda zatím čeká v řadě, až slamění budou s kolečky u konce. Když se tak stane, postaví se slaměná koleda proti normální tak, aby mezi nimi bylo několik metrů místa, a začíná vyjednávání. Zatímco se koledníci obou koled dohadují, maškary zneprátelených stran se pošťuchují a pokřikují na sebe.

Slaměný hejtman říká: *„Pane hejtmane s panem rychtářem, naši posílají k Vaším, aby Vaši přišli k našim. Když nepřijdou Vaši k našim, tak přijdou naši k Vaším. Pane hejtmane s panem rychtářem, já se Vás ptám, zdali můžeme tuto počestnou obec obkoletovat.“*

Hejtman: *„Pane hejtmane s panem rychtářem, máte povolení?“*

Slaměný hejtman: *„Pane hejtmane s panem rychtářem, povolení máme!“*

Hejtman: *„Pane hejtmane s panem rychtářem, smíte tedy koledovat, ale až za námi.“*

Maškary se stále pošťuchují a posmívají se druhé straně.

Slaměný hejtman: *„Pane hejtmane s panem rychtářem, my Vás vyzýváme na kolo!“*

Hejtman: *„Pane hejtmane s panem rychtářem, já se Vás ptám, proč nás na kolo vyzýváte.“*

Slaměný hejtman: *„Pane hejtmane s panem rychtářem, abychom čest a slávu této počestné obci udělali.“*

Hejtman: *„Pane hejtmane s panem rychtářem, já se Vás ptám, proč chcete čest a slávu této počestné obci udělati.“*

Slaměný hejtman: *„Pane hejtmane s panem rychtářem, aby se naši maškarádi proskočili, cesty našim tančímajstrům vyměřili, abychom si o kolednických právech něco pověděli a několik otázek o koledě dali.“*

Hejtman: *„Pane hejtmane s panem rychtářem, my souhlasíme!“*

Slaměný hejtman: „*Pane hejtmane s panem rychtářem, já se Vás táži, co znamená masopustní koleda.*“

Hejtman: „*Pane hejtmane s panem rychtářem, masopustní koleda je křížová cesta. Pane hejtmane s panem rychtářem, já se Vás ptám, co znamená masopustní hudba.*“

Slaměný hejtman: „*Pane hejtmane s panem rychtářem, masopustní hudba je posměch židů na křížové cestě. Pane hejtmane s panem rychtářem, já se Vás ptám, co znamenají hadříky na šatech Masopusta.*“

Hejtman: „*Pane hejtmane s panem rychtářem, hadříky na šatech Masopusta znamenají roztrhané tělo Ježíše Krista. Pane hejtmane s panem rychtářem, já se Vás ptám, odkud koleda vychází.*“

Slaměný hejtman: „*Pane hejtmane s panem rychtářem, masopustní koleda vychází od východu. Pane hejtmane s panem rychtářem, já se Vás ptám, co znamená maso na halapartně.*“

Hejtman: „*Pane hejtmane s panem rychtářem, maso na halapartně znamená tělo Ježíše Krista. Pane hejtmane s panem rychtářem, já se Vás ptám, co znamená pět růžiček na klobouku koledníka.*“

Slaměný hejtman: „*Pane hejtmane s panem rychtářem, pět růžiček na klobouku koledníka znamená pět ran Ježíše Krista.²⁵ Pane hejtmane s panem rychtářem, jelikož kolednická práva ovládáte, navrhuji, aby se Vaši páni maškarádi a tančmajstři proskočili a po šňupci tabáku si dali.*“

Hejtman: „*Pane hejtmane s panem rychtářem, já se Vás ptám, která muzika bude hrát. Jestli naše nebo Vaše.*“

Maškary se stále dohadují a překřikují.

Slaměný hejtman: „*Pane hejtmane s panem rychtářem, já navrhuju, aby hrála muzika společná.*“

Hejtman: „*Pane hejtmane s panem rychtářem, my souhlasíme.*“

---

²⁵ Otázky, které si dávají navzájem hejtman se slaměným hejtmánem, nejsou vždy stejné, mohou se ptát na cokoli, co se týká masopustní koledy. Vždy jsou položeny na každé straně 3 otázky, tyto vypsány jsou nejčastější.

Když se konečně obě koledy dohodnou, vystoupí tančmajstři obou koled z řady a obejdou dvakrát kolem své koledy a postaví se před koledu po bok maškar. Obě kapely začnou hrát a koledníci s maškarami se za mohutného pískání a výskání proskakují, dokud se nedostanou k druhé koledě. Takto se proskočí dvakrát, přičemž při druhém návratu ke své koledě se zastaví uprostřed a všichni dohromady si dají šňupec tabáku. Než se tančmajstři zařadí zpět, oběhnou opět dvakrát bez hudby kolem své koledy a slaměný hejtman pokračuje ve vyjednávání.

Slaměný hejtman: „*Pane hejtmane s panem rychtářem, na usmířenou bychom si měli po šňupci tabáku dáti.*“

Hejtman: „*Pane hejtmane s panem rychtářem, mezi námi je řeka, která se nedá přejít.*“

Slaměný hejtman: „*Pane hejtmane s panem rychtářem, já navrhuji, aby páni maškarádi nám udělali přes řeku most.*“

Na tuto výzvu spustí hudba a maškary se začnou opět proskakovat. Když se dostanou k druhé koledě, pokloní se vždy oběma stranám.²⁶ Proskakování se několikrát opakuje, pak přestane hrát hudba a maškary dělají, že se radí. Po poradě znovu začnou muzikanti hrát a maškary se snaží povalit jedna druhou na zem, aby vznikl základ „lidského mostu,“ na který se postupně svalují další maškary. Vrch tohoto mostu zakryjí oba Masopusti.

Hejtman: „*Pane hejtmane s panem rychtářem, já se Vás ptám, zda si mohu hejtmanské právo zapíchnout do země.*“

Slaměný hejtman: „*Pane hejtmane s panem rychtářem, můžete, ale co z něho spadne, zůstane naše.*“

Hejtman zapíchne halapartnu i s uzeným masem do země, oba hejtmani obejdou jednou svou koledu a jdou na „lidský most“ dát si po šňupci tabáku. Po návratu obejdou opět jednou koledu a zařadí se zpět.

Hejtman: „*Pane hejtmane s panem rychtářem, já navrhuju, a bychom jsme si na usmířenou společné kolo udělali.*“

Slaměný hejtman: „*Pane hejtmane s panem rychtářem, my souhlasíme.*“

---

²⁶ Jedné straně se sice klaní, ale zároveň druhé straně hanlivé posunky ukazují.

„Mladá“ i slaměná koleda udělají společná kola, poté se slaměná koleda odpojí a vrátí se zpět do hostince. „Mladá“ koleda zůstává na návsi a tancuje ještě kola těm, kterým je dříve neudělala.

Večer se masopustní koleda přemístí do kulturního domu v Mezilesí, kde je větší sál. Tady už se koná klasická taneční zábava. Ještě několikrát zatančí koledníci kolečka těm, kterým je ještě nedělali. Pokud je splněna i tato povinnost, začíná věneček.

Doprostřed sálu umístí malý stoleček, na němž je položen věneček, který nosí tancmajstr kolem levé ruky. Za stolkem sedí Masopust s hejtmanem. Tancmajstři zatím musí vyzvat k tanci ženy v sále,²⁷ zatancovat si s nimi, odvést je ke stolku, kde se musí tyto ženy vyplatit tím, že dají nějaké peníze do věnečku a připijí si na zdraví s Masopustem a hejtmanem. Hned potom ženu vezme k tanci jiný koledník, který jí nakonec přidá jinému muži v sále, většinou tomu, kterého si žena vyvolí. Jsou – li v kole už všechny ženy, role se obrátí. Ženy si od koledníků a Masopusta půjčí jejich atributy a dělají svůj ženský věneček. Ty, co mají věnečky tancmajstrů, chodí pro muže, dotančí s nimi ke stolku, kde sedí tentokrát ženy převlečené za hejtmana a Masopusta. Pravidla jsou stejná, jako v předchozím věnečku. Po skončení obou věnečků už je volná taneční zábava, která může trvat až do rána. Věneček je tedy takové symbolické zakončení masopustu.

3.2 MASOPUSTNÍ KOLEDA V RYCHNOVĚ U NOVÝCH HRADŮ

Obec Rychnov u Nových Hradů leží v severní podhorské oblasti Přírodního parku Novohradsko, asi patnáct kilometrů od Trhových Svinů. První písemné zprávy o Rychnovu pochází z roku 1261.

Masopustní koleda se zde začala rozmáhat po 2. světové válce. Stejně jako v obci Čížkrajice, koná se v sobotu osm týdnů před Velikonocemi. Průvod koledníků se skládá vždy z lichého počtu mladých mužů (nejméně sedm, nejvíce jedenáct). Ti jsou vždy oblečení do stejných svátečních šatů, na hlavách mají vysoké klobouky z krepových růží, zakončené vysokým jalovcem. Kolem pasu mají obvázaný bílý šál, na kterém je uprostřed jedna červená stuha.

---

²⁷ I toto má své pravidlo. První chodí tancovat místní svobodné, pak místní vdané, přespolní svobodné a nakonec přespolní vdané.

Koleda začíná vždy na sále v místním hostinci, kde se každý koledník a maškara upraví a zařadí se mezi „bratry kamarády“. Koledníci stojí v řadě za sebou takto: hejtman (ten v ruce drží halapartnu, jejíž násada je omotána červenými a bílými pentlemi), rychtář (v ruce drží své „právo“), konšel, první tančmajstr, druhý tančmajstr, žitný a na konci ovesný (ten má v ruce hůl).²⁸ Koledníky doprovází vždy matka koledy, několik moučných a rybníkářů. Maškary mají stejné převleky, jako maškary v Čížkrajicích, proto je zde nebudu znovu popisovat.

Než skupina opustí sál, musí jít rychtář s konšelem poprosit o svolení pana starostu. Rychtář říká u starosty: „*Pane starosto, já doufám, že dovolíte nám do Vašeho příbytku vstoupiti, Vás o povolení na koledu poprositi a poctivou obec nám nechali obejít, abychom si mohli aspoň na sud piva vykoledovati. Kdyby se nám trefilo s Vámi sejít a abychom Vám mohli upřímně připítí dáti. Za všechny Vám stojím, než dva mezi sebou máme a z těch my si strach neděláme. Na co přijdou, to vezmou, a když nátěr dostanou, také s tím svolení jsou. Za mou řeč vážnou odpověď dáte, ruku podáte, šňupec tabáku vezmete a nám povolení na koledu dáte. Za to Vám všem poděkujeme a vesele skákati budeme.*“

Když dostanou povolení, hlasitě zavýskají a vrací se vesele pro své kamarády koledníky, kteří na ně čekají v hostinci. Zde se postaví všichni do řady, v níž na prvním místě stojí Masopust. Ten zvedne pravou ruku s cepem a zavádí první kolečko.²⁹ Hejtman se ptá: „*Pane hospodský a hosté zde přítomní, já se ptám, zdali mohu s mojimi věrnými kamarády z této místnosti vyjít.*“ Po uctivém svolení tancuje se druhé kolečko. „*Pane hospodský a hosté zde přítomní, já se ptám, zdali se mohu s mojimi věrnými kamarády do této místnosti zpět navrátiti.*“ Po druhém svolení vychází koleda před hostinec, kde se udělají dvě kolečka, která zní: „*Bratři kamarádi, já Vás zde napomínám, byste se na naší cestě slušně chovali, abychom se šťastně navrátili.*“ A druhé: „*Toto kolečko děláme pro pana vedoucího pohostinství v této poctivé obci, děkujeme za štědrou koledu a zveme Vás večer uctivě do věnečku.*“ Pokud tam má pan hostinský příbuzné, dělají se kolečka i pro ně.

---

²⁸ Pokud koledu tvoří devět koledníků, jsou vždy 2 žitní a 2 ovesní. Pokud koledu tvoří koledníků jedenáct, přidá se navíc jeden konšel, jeden tančmajstr, jeden žitný a jeden ovesný.

²⁹ Oproti zvykům v Čížkrajicích, točí Masopust svým cepem nad hlavou. Na místo, kam s ním pak klepne, staví se hejtman a za ním zbytek koledníků. Koledníci, kteří už stojí na místě, otočí se jednou doleva, zatímco Masopust obíhá kolo v protisměru.

Odtud koleda vychází na cestu za doprovodu hudby, maškar, masek a místních obyvatel. Protože sousední obec Konratice je pod společnou správou s Rychnovem, chodí průvod i do této obce, která je vzdálená dva kilometry. Rychnov sám je dlouhý asi tři kilometry, proto je pěší pochod dosti náročný. Koleda nesmí vynechat ani jedno stavení. U každého domu se dělají kolečka v pořadí hospodář, hospodyně, syn, dcera, dědeček, babička a další příbuzní.

Míjí-li koleda kostel nebo kříž, je její povinností odtančit tiché kolo. To znamená, že přestane hrát muzika, koledníci se přidrží pravou rukou svého klobouku a hluboce se naráz ukloní a pokračují dál. Při tichém kolečku, které se dělá i zemřel – li v tomto roce někdo v domě, má Masopust svůj cep položený špicí na zemi.

Po ukončení koledy dochází k setkání se slaměnou koledou, tzv. slaměnkami. Tu zde tvoří ženy oblečené do barevných halenek, na hlavách mají slaměné, špičaté klobouky, na kterých mají červenou růžičku. Jejich „hejtmanka“ v ruce drží vidle s napíchnutou bramborou. Vede je „matka koledy“, žena, která má kolem pasu slaměnou sukénku a v ruce cep stejně jako její mužský oponent. „Slaměňky“ se chvíli dohadují s koledníky, kdo má právo koledovat v této obci. Vystoupení provází vždy nějaká veselá scéna, ale nakonec se obě strany dohodnou, udělají společné kolo a začíná věneček. Věneček zde probíhá stejně jako v Čížkrajicích. Ženy, které chodí do věnečku první, vyzývají k tanci koledníci, muže žádají o tanec „slaměňky“.³⁰

Zatímco v Čížkrajicích je konec věnečku brán jako konec masopustu, v Rychnově to tak není. Mají zde ještě jednu závěrečnou scénu, a to tradiční pohřbívání Masopusta.

Rybníkář a moučný chytí Masopusta a postaví ho před mistra popravčího. Do sálu zatím vchází kněz a ministranti, kteří kropí vodou všechny přítomné. Poté k pravému boku Masopusta přistupuje kněz a ministranti se slovy:

Kněz: „*Mizero Masopuste, půjdeš ke zpovědi, nebo ne?*“

Masopust: „*Nic jiného mi nezbyvá.*“

Ministranti: „*Vysekáme mu zadek šindelem!*“

Kněz předstoupí před Masopusta, kolem něhož stojí přihlížející (koledníci, slaměňky a masky).

---

³⁰ Není zde přesně dané pořadí, v jakém se chodí vyzývat ženy (muži) k tanci. Zpravidla se postupuje systematicky po stolech.

Kněz předčítá litanie³¹, na které ostatní odpovídají:

Kněz:	Přihlížející:
<i>Kulový spodek.</i>	<i>Nic pro nás.</i>
<i>Červený král.</i>	<i>Nic pro nás.</i>
<i>Ženský zadek.</i>	<i>To je pro nás.</i>
<i>Spráskaný zadek.</i>	<i>Není pro nás.</i>
<i>Dobré pivo.</i>	<i>To je pro nás.</i>
<i>Dobrá kořalka.</i>	<i>To je pro nás.</i>
<i>Pěkná muzika.</i>	<i>To je pro nás.</i>
<i>Málo práce.</i>	<i>To je pro nás.</i>
<i>Hezká děvčata.</i>	<i>To je pro nás.</i>
<i>Hodně peněz.</i>	<i>To je pro nás.</i>
<i>Dvanácti stupňové pivo.</i>	<i>To je pro nás.</i>
<i>V hospodě bude až do rána živo.</i>	<i>To je pro nás.</i>
<i>Šenkýř píchne metrakové prase.</i>	<i>To je pro nás.</i>
<i>Zabijačku vystrojí nám zase.</i>	<i>To je pro nás.</i>
<i>Masopust pětkrát do roka.</i>	<i>To je pro nás.</i>
<i>Od zlé ženy.</i>	<i>Ušetři nás.</i>
<i>Od velké opice.</i>	<i>Ušetři nás.</i>
<i>Od ženských klevet.</i>	<i>Ušetři nás.</i>
<i>Od alimentů.</i>	<i>Ušetři nás.</i>
<i>Od páru facek.</i>	<i>Ušetři nás.</i>
<i>Od kopnutí do zadku.</i>	<i>Ušetři nás.</i>

Po litaních dají Masopustovi do úst koblihu a vzápětí je zastřelen.

Kněz spolu s ministranty říká: „*Masopust je nebožtíkem, Masopust je nebožtík, do hrobu mu dáme buřtík, s jedním starým rohlíkem.*“

Sám kněz pokračuje: „*Náš dobrý Masopuste, loučíme se s tebou a mně jménem sirotků, ty chlape ožralá, zbyla chvíle, že já jsem se oblek do košile. Vážení smuteční hosté, pozůstalí Vás žádají, abyste se nerozcházeli, ale ve zdejším hostinci k světlému pivu a k černému chlebu zasedli. Já jménem sirotků, tobě nemohu odpustit, že mnohá*

---

³¹ Litanie je prosebná modlitba skládající se z krátkých melodických úseků, které pronáší kněz nebo někdo jiný při bohoslužbě a lidé po něm opakují nebo přisvědčují.

dívka poctivá, musela ulehnout na záda svá a nechat si sebou huntovat tělo své. Tys také vinen, jak dnešní mládež zpustle vypadá. Dříve když dva milenci povstali z trávy, tak kolem bylo samé kvítí. Dnes se jdi podívat, po současných milencích nenajdeš žádného kvítí, ale haldu balónků gumových. Proto dřimej sladce. Až ti vyschne hrdel, přijdeme zase k tobě a ukážeme ti prdel. Ted' dovol, abychom se s tebou rozloučili krásnou písní domova, a hudba nás bude doprovázet.“

Nato začne hrát hudba a Masopust je nesen koledníky na márách, za ním kráčí jeho mladá nevěsta a černá vdova spolu s ostatními maskami, muzikanty a hosty. Průvod několikrát obejde celý sál. Nakonec vyjde před hospodu, kde je Masopust hozen do silničního příkopu.³² Toto se bere jako oficiální konec masopustu, ale taneční zábava trvá mnohdy až do rána.

3.3 MASOPUSTNÍ KOLEDA V MOHUŘICÍCH

Obec Mohuřice leží pět kilometrů jihozápadně od Trhových Svinů. První písemné zprávy o této obci pocházejí z roku 1186.

Po druhé světové válce (v roce 1953) zde bylo obnoveno držení masopustu podle doudlebských obyčejů. Termín masopustu dříve připadal na pondělí, které bylo šest týdnů před Velikonocemi, od 90. let se termín přesunul na pátek. Zdejší masopustní koleda má mnoho společných prvků s masopustem v Čížkrajicích. Je to dáno jednak malou vzdáleností mezi obcemi, dalším aspektem by mohlo být to, že koleda v obou obcích byla obnovena přibližně ve stejné době, a z části také tím, že si mohuřický masopust často „vypůjčuje“ masky a maškary právě z Čížkrajic.

Koleda vychází ráno z místního hostince, kde se opět schází všichni účastníci. Tradičně koledníky tvoří jeden hejtman, dva rychtáři, dva konšelé a dva věnečkáři,³³ ale jejich počet se může zvýšit opět přidáním konšela a věnečkáře na devět, případně jedenáct koledníků. Oblečení jsou všichni do svátečních šatů, opásaných širokým bílým šálem, na němž je uprostřed přišita červená a modrá pentle. Samozřejmě nesmějí chybět vysoké klobouky s třemi sty šedesáti pěti růžičkami z krepového papíru. Hejtman má přes ramena červenobílou šerpu. Mimo koledníků a postavy Masopusta se zde najdou opět mouční a rybníkáři. K modernějším maskám patří dělostřelci, cikánky, zdravotní

---

³² Dříve byl Masopust ještě navíc poléván studenou vodou.

³³ Zdejší název pro tančmajstry.

sestřičky či verbíři. Protože Mohuřice nemají Obecní úřad, nechodí si pro povolení k panu starostovi, nýbrž se ptají pouze v hostinci, *zda mohou z této místnosti vykoledovati a kdyby se jim zle vedlo, zpátky se navrátiti.*“

Dá-li hostinský svolení, Masopust vyvede všechny na náves, kde udělají čtyři kolečka (první *pro poctivou obec*, druhé *pro koledníky, kteří za námi budou koledovati*, třetí *do foroty* a čtvrté *pro nás samé*). Když je splněna i tato povinnost, odveze všechny traktor do sousední obce Lniště, která spolu se sousedními Keblany také patří pod mohuřickou koledu. Při příjezdu do každé obce dělají koledníci *tiché kolečko* před kapličkou (křížem) a jedno kolo, *kdybychom na někoho zapomněli*. Obejdou-li obě sousední obce, vrací se zpět do Mohuřic.

Zde začínají koledovat u prvního domu na východní straně. Poté, co koledníci přijdou ke stavení, udělají na pokyn Masopusta a jeho cepu kolo, hejtman si sundá klobouk a říká: *„Pane hospodáři s paní hospodyní, přišli k Vám veselí koledníci a žádají o štědrou koledu. Věrtel žita, věrtel ovsa, věrtel ječmene, pak se nám bude skákat vesele. Taky trochu špeku na tu naši halapartnu. Za všechno Vám poděkujeme, až odcházet budeme a večer Vás zveme do věnečku.*“ Po tomto proslovu všichni účastníci průvodu zavýskají a v případě, že je v rodině ještě někdo, komu nebylo děláno kolečko, spustí muzikanti další sloku *Červené růžičky*. Pokud ne vyzvou věnečkáři hospodyni k tanci, má-li pro ně připravené pohoštění. Maškary zatím tropí hlouposti nebo se baví s hospodářem. V případě, že hospodyně nemá připravené občerstvení, průvod za doprovodu písně *Tuším, tuším* odejde.

Zatímco koleda obchází Mohuřice, v hostinci se připravuje *„slaměná koleda“*. Tu tvoří opět lichý počet starších mužů, kteří představují koledníky. Mají na sobě „normální“ šaty, přes které mají ovázaný široký pás, stejný jako *„mladí koledníci.*“ Vede je také hejtman, který v ruce třímá halapartnu. Mají vlastní muzikanty a vlastního Masopusta. Postupně se k nim přidávají některé maškary, které celý den chodili s *„mladou koledou“*.³⁴

V okamžiku, kdy se *„mladá koleda“* vrací zpět do hostince, vychází ven slaměná koleda a zastupuje cestu. Zatímco si slamění dělají kolečka (první *pro poctivou obec*, druhé *pro koledníky, kteří za námi budou koledovati*, třetí *do foroty* a čtvrté *pro nás*

---

³⁴ Opět se maškary mezi obě koledy rozdělí tak, aby jich byl na obou stranách přibližně stejný počet.

samé), „mladí“ tancují kolečka přihlížejícím divákům, kterým ještě nebylo kolečko tancováno.

Další postup obou koled je totožný jako postup „slaměných“ a „mladých“ koledníků v Čížkrajicích, proto to zde nebudu podrobně rozepisovat. Obě koledy si pokládají otázky týkající se masopustních zvyků, maškary se spolu proskočí a utvoří lidský most, na kterém si oba hejtmani dají po šňupci tabáku. Nato se obě strany domluví, že si udělají společné kolo, načež se „slamění“ odpojí a vrací se do hostince, zatímco „mladá koleda“ tancuje kolečka těm, kterým ještě neměli příležitost. Po splnění úkolu následují „slaměné“ do hostince, kde se později večer koná věneček, který má stejný scénář jako věneček v Čížkrajicích. Ale zatímco v Čížkrajicích končí věnečkem oficiální masopustní zábava, zde se ještě koná pohřbívání Masopusta.

O půlnoci je Masopust chycen, zastřelen a položen na máry. Maškary přinesou tělo Masopusta před kněze a jeho ministranty.

Kněz říká: *„Je vás tady dnes hodně. Nevím, proč jste všichni přišli, ale náš hostinský praví: Pojdte ke mně všichni, kdož jste žízniví, a já vás dobrým pivem napojím.*

Pozdrav vás ruka Páně našeho šenkýře!

Zde leží a mlčí – už si ani nevrzne... Dříve však než o těchto posledních věcech rozjímati počneme, žádám vás drazí pozůstalí, abyste si hlasitě odkašlali, mládenci a panny se rozdělili, všelikého milkování a šťouchání zanechali a mně věnovali náležitou pozornost. Vyslechněte na dnešní den připadající Evangelium slepého mládence, čtvrtá kapitola, verš pátý až osmý.“

Ostatní zatím hlučně a hlasitě kašlou.

Kněz: *„I stalo se a dovršila se míra hříchů jeho a skrzeva ty věci pohoršení veliké povstalo. A hle! Povstali mnozí a volali hlasem silným řkouce, že v čas masopustní bez ženské a tabáku bejvá smutno v baráku.*

Náš Masopust byl po vsi veden a od střapatých³⁵ pokoušen. Když na cestě do pústu se ubíral a čtyřicet dní se postit měl, přistoupil k němu pokušitel a pravil jemu: „Jsi-li ty Masopust z Mohuřic, který umí z nemožných věcí udělati možné, sejmi sobě pouta a učiň z kamenů koledníky.“ I odpověděl on: „Nejsou moji koledníci z kamene, ale z masa

---

³⁵ Střapatí = mouční.

a kostí, tak jak je tu vidíš.“ Pojal jej tedy pokušitel, přinesl do sálu a položiv jej na máry, pravil: „Jsi-li ty Masopust z Mohuřic, pomoz sám sobě odtud, neboť psáno jest, že tě ještě dnes pochovají!“ I řekl Masopust: „Zase psáno jest, že mne nemáš pokoušeti a se mi posmívati, neboť ku spáse všech koledníků a tanečnic milerád i smrt podstoupím!“ I pojal jej pokušitel a ukázav mu všelike nahé slečinky v hanbatých časopisech a řekl mu: „Všechny tyto krasotinky nahé tobě dám, budeš-li se mi klaněti.“ I odpověděl Masopust: „Odstup satane!“ Zmizel tedy pokušitel a přistoupili mameluci, aby ho vzali na ramena a slavným průvodem jej nesli do hrobu. Tolik je dnešního evangelia. Slyšeli jste slovo moje.“

Ministranti: *„Ó, díky!“*

Kněz: *„Drazí zesnulí, sešli jste se zde, abyste se zamysleli nad všemi svými skutky a hloupostmi, které jste ve své nerozvážnosti natropili, protože masopustu je už namále a je na čase, abyste v kajícím čase půstu opět k rozumu přišli. Rozjímejte a kajte se za své hříchy, neboť jest psáno, že se masopust za rok vrátí a vy budete dluhy a hříchy opět obtíženi. Mizero, Masopuste, půjdeš do hrobu nebo ne?“*

Ministranti: *„Já do hrobu dřív nepůjdu, dokud nedostanu flašku rumu.“*

Kněz: *„Neplačte, děvčata, pro něho, neboť nebylo nic do něho.“*

Ministranti: *„Kalhoty měl roztrhaný, z bot mu prsty vykukovaly.“*

Kněz: *„Mizero, Masopuste, vy mládenci, vy mu odpusťte, neboť nebýt jeho, neoženili byste se.“*

Ministranti: *„Neboť po masopustě každá holka počítá, jak to dopadne do roka!“*

Kněz: *„A vy mladé ženy, odpusťte mužům, co propili!“*

Ministranti: *„Lepší je vypít pět štamprlat, než chodit ven a doma zapírat.“*

Kněz: *„Rozlučme se s tímto tělem!“*

Ministranti: *„Vysekáme mu zadek šindelem.“*

Kněz: *„Modleme se! Ve jménu Budvaru, Samsona a Regenta. Amen!“*

Sude náš, jenž si naražený, roztoč se pípa tvá, buď pivo tvé ve všech hospodách a restauracích. Odpusť nám naši žízeň, jakož i my odpouštíme liknavost našim číšníkům, a tekutý chléb náš vezdejší dej nám hned, protože teď máme žízeň. A neuved' nás do Červeného Dvora, ale zbav nás všech odporných abstinentů. Amen!

Pane Bože, prosím tebe, dej, ať pivo prší z nebe, třeboňské i obyčejné, pro nás je to všechno stejné. Pane Bože, prosím dlouze, ať je pivo v každé strouze! Dej, ať voda v ústech není, ať se tam jen pivo pění!

Mládencům a pannám, kteří v šílenosti své lásky hloupé kousky tropí, odkazuje Masopust prostředek pouštění žilou, aby opět k rozumu přišli.

Manželům mladým odkazuje lásku, přísné dodržování šestého přikázání³⁶ a velkou snahu o to, co by starým rodičům radost a zaměstnání způsobilo.

Vdovám a starým pannám odkazuje časté vzpomínání na nebožtíka, spravování bačkor a šňupání anglického tabáku.

Vdovcům odkazuje zpívání žalostných písní, vzpomínání na nebožku a vzdychání po tom, kterou opět učiniti šťastnou.

A nyní se pomodlíme litanie. “

Ty jsou stejné jako v Rychnově. Po přečtení litaní kněz obejde tělo Masopusta a vykropí ho.

Kněz připíjí a říká: „*Vejdí do života mého, neučiň tam nic zlého, kudy jdeš tam, tudy nechod' ven. Chlastali byste, nakašlu vám, nic vám nedám, vypiju sám.*“ Kněz obchází nebožtíka s kadidlem a říká: „*Vůně nebeská i pozemská ať oblažuje tvoji duši. Pokoj jeho tělu, aby se nestalo popelem.*

Poněvadž Masopust ráčil umřítí, konec bude všem radovánkám a bujnému veselí!“

Ministranti: „*Čiňme pokání.*“

Kněz: „*Doufejme jej zas ve zdraví se dočkati!*“

Ministranti: „*A zde za rok se zase shledati.*“

---

³⁶ V katolické církvi zní šesté přikázání: Nesesmilniš.

Kněz: „*Poslouchejte!*“

Ministranti: *Slyšíme!*“

Kněz: „*Protože je Masopust na milost přijat, jest nám jej vzývati a v našich úzkostech uctivě prositi.*“

Kněz:

Od malé žízně

Od prázdných šrajtoflí

Od malých a nedolítých sklenic

Od vody v žaludku

Od opice z vody

Od kaňky na košili

Od zkysnutí jitrnic a jelit

Od blech v košili a punčoše

Od náhlé a nenadálé facky

Od ztráty všech knoflíků u kalhot

Od zlé ženy

Od totality

Od ženských klevet

Od alimentů

Od masopustních potomků

Od velkého dluhu po masopustě

Ostatní:

Vysvobod' nás!

Vysvobod' nás!

Vysvobod' nás!

Vysvobod' nás!

Vysvobod' nás!

Vysvobod' nás!

Vysvobod' nás!

Vysvobod' nás!

Vysvobod' nás!

Vysvobod' nás!

Vysvobod' nás!

Vysvobod' nás!

Vysvobod' nás!

Vysvobod' nás!

Vysvobod' nás!

Vysvobod' nás!

Kněz:

<i>„Nastává nám, lidé, smutná hodina.</i>	<i>Mohuřické dívky, nenaříkejte,</i>	<i>vám odporučím.</i>
<i>Už nám náš Masopust v hříchu umírá.</i>	<i>raděj si mládenců více všímejte.</i>	<i>Loučím se i s vámi, kamarádi milí,</i>
<i>Umírá, umírá, kam duše půjde,</i>	<i>Nechod'te mládenci v cizí vesnice,</i>	<i>v karty jsme hrávali a pivo pili.</i>
<i>takhle prochlastanou Petr nepřijme.</i>	<i>na vaše bolesti, je tu sklenice.</i>	<i>Už půjde do hrobu, nechce se mu žít,</i>
<i>Před námi už ležíš jako kus dřeva,</i>	<i>A vy, staré báby, s vámi se loučím,</i>	<i>než ho pochováme, dáme mu napít.</i>
<i>náš kapelník praví, tak ti je třeba?</i>	<i>všechny staré vdovce,</i>	<i>Holóres dolóres, naučíš se v pekle móres.</i>

Kněz říká: *„ Vážení smuteční hosté. Nastanou nám přesmutné chvíle pústu, kdy budeme vzpomínat na našeho drahého zesnulého Masopusta. Jak smutný je pohled na něho. Však nebyt jeho ani náš pan hejtman by snad do hospody nechodil. Jak smutné a dlouhé budou bez tebe ty první měsíce, zvláště pro všechny naše děvčice. Neboť po masopustě každá počítá, jak to s ní dopadne do roka. Jak může náš pan kapelník hrát první hlas, když ten druhý neslyší. Jak mohou být naši koledníci veselí, když jsi nás, sirotky, tady zanechal i se svými dluhy. Všichni ale doufáme, že se tě zase do roka dočkáme. Žádám vás drazí pozůstalí, abyste věnovali tichou vzpomínku světlé památce našeho drahého zesnulého a po zádušní mši rozjímali nad všemi hříchy a nepravostmi v poklidném prostředí šenku.*

Jménem všech účinkujících vám děkuji za účast a smuteční dary. Zároveň děkuji také všem, kdož se jakkoli podíleli na naší masopustní koledě. Přeji a vyprošuji vám všem pevné zdraví, spokojenost a štěstí. Přijměte požehnání!

Aby žádnému z vás neselhalo, když na srdce míří, aby žádný z vás na prvního apríle podveden nebyl, aby žádný z vás v kartách a v lásce neprohrál, aby si žádný při hubičkování zub nevylomil, aby děvčatům při prosbě o hubičku uši nezalehly, aby nikomu v červnu nos neumrzнул, abychom se příští rok zase ve zdraví sešli a Masopusta pochovali. Pozdravte se ruky podáním a jděte v pokoji do šenku! Amen!“

Kněz odejde spolu s ministranty za doprovodu smuteční hudby a za ním koledníci na márách vynáší Masopusta před hospodu, čímž ale rozhodně ještě nekončí taneční zábava.

Podle vyprávění mohuřických obyvatel v roce 1991 místní muži odmítli sestavit masopustní koledu. Tvrdili, že je jich málo. Proto se ženy domluvily a udělaly si svou vlastní koledu. Místo koledníků – mužů chodily v koledě ženy převlečené za kolednice. Vedla je matka koledy - také žena. Doprovázely je tradiční maškary, ty už představovali muži. Tato koleda měla velký úspěch, ve všech okolních obcích to byla velká rarita. Příští rok už se ovšem muži nenechali zahanbit a sestavili koledu sami. V roce 1994 potom ženy chodily alespoň za koledu slaměnou, i když v jejím čele už stál hejtman – muž. Od té doby je ale masopust opět doménou místních mužů.

4 MASOPUST V LITERATUŘE

Zmínky o masopustu se najdou i ve starší české literatuře, nejvíce pak v literatuře konce 14. století (tedy v době lucemburské, předhusitské), husitské a dále pak v literatuře období humanismu.

4.1 MASOPUST V LITERATUŘE PŘEDHUSITSKÉ

Ve 14. století dochází k pronikání češtiny do literatury, dokonce i do literatury teologické. Objevují se tedy nové veršované legendy (např. o sv. Kateřině a o sv. Prokopu), ale i legendy psané prózou – Životy svatých otců, Pasionál či překlad sbírky italského mnicha Jakuba de Voragine *Legenda aurea*. Velkým pokrokem bylo také přeložení celé bible do češtiny. Ta měla sloužit hlavně potřebám kazatelů a ženských klášterů, nikoli laikům. Těm byla zpřístupněna v nových úpravách až v 15. století během husitského hnutí.

Centry teologického myšlení v první polovině 14. století byly především kláštery, od roku 1348 se stala důležitou také pražská univerzita. V šedesátých letech 14. století se začala projevat nespokojenost s církví a snaha o její nápravu. Objevovali se první kazatelé, kteří se snažili o nápravu zesvětštělé a zbohatlé církve. K prvním patřil augustinián Konrád Waldhauser, kterého do Čech pozval císař Karel IV. Kázal jen německy a latinsky, proto jeho kázání byla určena jen pro vzdělané publikum.

Jeho pokračovatelem se stal Jan Milíč z Kroměříže (* po 1320, + 1374 v Avignonu). Působil jako kanovník kroměřížské kapituly v kanceláři biskupa Jana Očka z Vlašimi, od roku 1358 pak pracoval v pražské královské kanceláři, zřejmě opět jako kanovník. Na základě působení Konráda Waldhausera se Milíč vzdal své církevní hodnosti a stal se asketickým kazatelem, který se snažil napravit církev. Jeho kázání mělo velký úspěch u posluchačstva všech vrstev, neboť mimo latiny a němčiny kázal také v češtině. Svým působením inspiroval spisovatelskou činnost také Tomáše Štítného ze Štítného.

4.1.1 Tomáš Štítný ze Štítného

Tento zchudlý jihočeský zeman se narodil kolem roku 1333. V mládí studoval pražskou univerzitu, kde na něj velmi působil mistr Vojtěch Raňkův z Ježova, který se pro něj stal vzorem v teologických věcech. Tomáš Štítný pražskou univerzitu nedokončil a vrátil se zpět na svou rodnou tvrz Štítné u Žirovnice, aby se věnoval hospodaření na svém majetku. To mu ovšem nezabránilo v dalším vzdělávání a návštěvách Prahy, tudíž neztrácel kontakt se vzdělanci v hlavním městě. Zde poznal Jana Milíče a jeho kázání se mu pak stala vzorem v

spisovatelské činnosti. V tvorbě Tomáše Štítného najdeme sloučení výsledků svého myšlení s kompilační a překladatelskou metodou.³⁷

Okolo roku 1376 ovdověl a jeho literární díla byla určena hlavně pro výchovu a poučení jeho dětí o náboženských otázkách. Tak vznikly *Knížky šestery o obecných věcech křesťanských*. Tyto mravoučné traktáty několikrát přepracoval a rozšířil, takže kolem roku 1400 vyšly pod názvem *Knihy naučení křesťanského*. Pro jeho děti byly také napsány myšlenkově náročnější *Řeči besední*, které jsou dochované ze zpracování z posledních let 14. století. Jsou napsány formou dialogu otce a jeho dětí o náboženských otázkách. V roce 1381 pronajal svůj statek a odešel do Prahy, kde se dál věnoval literatuře. Okolo roku 1392 napsal *Řeči sváteční a nedělní*. Jedná se o výklad evangelií rozepsaných na jednotlivé neděle a svátky v roce. Právě zde se Tomáš Štítný zmiňuje o masopustu. Bohužel zde nepopisuje, jak masopust v jeho době vypadal, nýbrž si stěžuje na chování lidí.

*Neb w tento czas zlym obyczegem tak rozpuffczeny wycze gfu lydee oplynvly w hrdofty, w obzerftwij, w marneho wefelee rozpuffczenij a w puftoty, w fmylftwye y w mnoho hrzyeffyech, gesto yako wzteklj potoczy prudczy trpoczije lyd w horkzke morze, a ktoy ten, by as a koblijzkiem nefnyedl wijecze, nezli gyndy? ktoy ten, by w marnem wefelij tohoto hodu newzhledl wffetecznye?*³⁸

Z této ukázky se dá vyčíst, že o masopustě lidé hřeší obžerstvím, veselostí, žijí v pustotě, smilství a v mnoha hříších. Je zde také zmíněn zvyk pečení koblih o masopustu. V další části Tomáš Štítný píše: *Z mvzij fye w zeny promyenygij*,³⁹ což si vykládám tak, že už v té době bylo zvykem nosit o masopustě masky.

Jak je z ukázky jasné, autor, ač není duchovní, masopust odsuzuje. Nelíbí se mu veselost a uvolněné mravy, které při slavení panují. Tomáš Štítný tvrdí, že by lidé měli být smutní, protože Ježíš Kristus zemřel kvůli nim. Ty, co masopust slaví, označuje za pohany.

4.2 MASOPUST V HUSITSKÉ LITERATUŘE

Husitskou literaturou je označováno písemnictví z doby přibližně prvních sedmdesáti let 15. století. Název dostala po nejvýznamnějším církevním reformátorovi, Janu Husovi,

³⁷ Nejedná se o překlad v dnešním slova smyslu, ale spíše o adaptaci literárních předloh.

³⁸ J. Straka, *Řeči nedělní a sváteční*, s. 227.

³⁹ Tamtéž, s. 231.

který se stejně jako jeho předchůdci (Jan Milíč z Kroměříže a Matěj z Janova) dostal do konfliktu s církví. Husa však od nich vydělil proces na církevním koncilu v Kostnici, kde ho prohlásili za kacíře a 6. července 1415 nechali upálit. Jeho smrt dala podnět k tomu, aby se snaha o náboženské a sociální reformy nejdříve zradikalizovala, a v roce 1419, kdy se ji král Václav IV. snažil potlačit, změnila v revoluci.

Literatura této doby je tak ovlivněna sociálním a politickým děním, že je pro historiky stejně důležitá, jako jiné historické prameny, např. listiny. Navazuje sice na tradici 14. století, ale pokládá si své vlastní umělecké cíle, kterých dosahuje pomocí formálních prostředků minulého století, ale také tyto prostředky systematicky přetváří.

Asi nejrozšířenější prózou v husitské literatuře jsou náboženské traktáty (buď odborné, nebo popularizační pojednání) a postily (sbírky kázání). Básnictví je na prvním místě využíváno k nábožensko-politickým potřebám a spolu s prózou se přibližuje k praktickému, běžně dorozumívacímu jazyku. Nejčastěji se zde objevuje náboženská a časová poezie,⁴⁰ ale nejproduktivnějším útvarem je duchovní píseň.

4.2.1 Jan Hus

Na počátku 15. století je hlavním autorem, který zastihuje ostatní literární dění. Jan Hus (* kolem 1371 v Husinci u Prachatic, + 6. července 1415 v Kostnici). Tento nejvýznamnější český církevní reformátor studoval od roku 1390 na fakultě svobodných umění pražské univerzity. V roce 1393 ukončil vzdělání bakalářské, o tři roky později se stal mistrem svobodných umění, a v roce 1398 zde začal i přednášet. Současně studoval i na fakultě teologické, kde se stal bakalářem kolem roku 1396. V roce 1401 dosáhl kněžského svěcení a o rok později se stal kazatelem v Betlémské kapli na Starém Městě pražském, která byla nedlouho předtím otevřena pro kázání v českém jazyce. Zde kázal deset let, během nichž rozvinul a vyhroutil reformní názory svých předchůdců a z Betlémské kaple tak učinil centrum veřejné kritiky církve a obecného úpadku mravů. Ve svých spisech a kázáních silně kritizoval chamtivost kněží, byl proti jejich touze po majetku a světské moci. Požadoval od církve návrat k původním křesťanským ideálům a k autoritě bible. Prohlašoval, že jediným svrchovaným soudcem lidských skutků a pravou hlavou církve je Ježíš Kristus, nikoli církevní hodnostáři a papež. Husovy názory ovlivnil, mimo jiné, i John Wycliff.⁴¹

---

⁴⁰ Dnes by se dalo říct veršovaná publicistika.

⁴¹ John Wycliff (* asi 1320, + 31. prosince 1384) anglický teolog na Oxfordské univerzitě a velký propagátor reformy křesťanské církve. Jeho myšlenky do Čech přivezli pražští učenci, mezi nimiž vynikal Jeroným Pražský.

Jan Hus byl po vydání Kutnohorského dekretu⁴² v roce 1409 a následném odchodu německých mistrů z Prahy zvolen rektorem na další akademický rok. O rok později arcibiskup Zajíc z Hazmburka vyhlásil bulu vynucenou na papeži, namířenou proti Wycliffovu učení, která zakazovala kázání mimo farní a klášterní kostely, což se týkalo i Betlémské kaple. Proti tomu se postavil Jan Hus, ale byla na něj uvalena klatba, která ale nenabyla na účinnosti, protože byl pod ochranou královského dvora.

V roce 1412 se ostře ohradil proti prodávání odpustků.⁴³ Tvrdil, že je to nemravný zdroj církevních příjmů. Na základě této kritiky uvalil papež Jan XXIII. na Husa klatbu a nad Prahou byl vyhlášen interdikt⁴⁴. Z toho důvodu se Jan Hus přemístil na venkov (na Kozí Hrádek u Sezimova Ústí, Krakovec u Rakovníka), kde byl pod ochranou svých šlechtických přívrženců a kam přenesl svou kazatelskou i spisovatelskou činnost.

Z hradu Krakovec byl odvolán římským králem Zikmundem Lucemburským na koncil⁴⁵ do říšskoněmeckého města Kostnice. Zde měl před církevními hodnostáři a učenici obhájit své názory na reformu církve a tím vyvrátit nařčení z hereze, což se mu nepovedlo. Hus byl uvězněn, souzen před tribunálem a jako kacíř odsouzen k smrti upálením. Pokud by odvolal své učení, nebyl by upálen, ale jen vězněn. Jan Hus své učení neodvolal, tak byl 6. července 1415 upálen.

Nejčastěji Hus psal traktáty, ale nevyhýbal se ani vysloveně odborným teologickým pracím, obranným či polemickým spisům. Je dokonce považován za autora spisu *De ortographia Bohemica*, pojednání o českém pravopise, které přináší návrh na zjednodušení pravopisných pravidel. Jeho teologicky nejzávažnější dílo *De ecclesia* (1413) shrnuje učení o pravé církvi. Mluví zde o společnosti věřících vedených Kristem, žijících podle božího zákona, která je předurčena ke spasení.

O masopustu se Jan Hus krátce zmiňuje ve své *České nedělní postile*. Tento spis známý spíše jen pod názvem *Postila* je Husovo nejznámější dílo. Toto významné postavení zaujímá hlavně pro svou aktuálnost a lidovost. Postilu dopsal Jan Hus na Kozím hrádku 27. října 1413, ale kdy ji začal psát, není známo. Česká nedělní postila je uspořádání padesáti devíti kázání, pro všechny neděle církevního roku, ke kterým jsou přidány sváteční vyznění

---

⁴² Dekret kutnohorský omezuje vliv cizinců na pražské univerzitě. Podle jeho znění byl upraven počet hlasů na univerzitě tak, že český národ měl 3 hlasy, ostatní národy (saský, bavorský a polský) jeden. Národy na univerzitách byly spolky sdružující studenty i profesory podle země jejich původu.

⁴³ Penězi zakoupené odpuštění hříchů.

⁴⁴ Zákaz církevních obřadů. Je to druhý nejtěžší církevní trest po exkomunikaci.

⁴⁵ Církevní sněm stavěný ve své pravomoci nad papeže.

dvou nejslavnějších nedělí, velikonoční a svatodušní, kázání na pondělí a úterý s dvojitým dodatkem pro slavnost památky posvěcení chrámu.

O masopustu se Jan Hus zmiňuje v kázání na čtrnáctou neděli, nazvanou Na masopust. Píše zde:

*Ó, běda bláznivým masopustníkóm, jenž, zapomenúce na dobrodienenstvie tak velikého, i dadie sě k marnostem, jimiž sě posmievajú svému otci! [...] A masopustníci pójdú k smilství, obžerství, k bláznovství a k své duše zahubení. Proč? Neb jeho svatému čtení nerozumějí, to věz, že, ač slyšie a tělestně rozumějí, ale v duši míle nepřijímají.*⁴⁶

Z této ukázky se nedá vyčíst průběh masopustu, ale je z ní úplně jasný autorův názor na toto téma. Vyčítá účastníkům masopustního veselí, že zapomněli na utrpení Ježíše a ještě se mu posmívají. Tvrdí zde, že během masopustu dochází k smilstvu a obžerství, ba dokonce píše, že jejich duše bude zatracena.

4.2.2 Petr Chelčický

V období husitské éry je po mistru Janu Husovi za nejvýznamnějšího tvůrčího myslitele a literáta považován Petr Chelčický (* kolem roku 1390, + před rokem 1460). O jeho životě se nedochovaly žádné přímé zprávy. Je o něm známo jen to, co se dalo vyčíst z jeho spisů. Patrně byl svobodným sedlákem či drobným zemanem v jižních Čechách, v Chelčicích u Vodňan. Pravděpodobně někdy slyšel kázání mistra Jana Husa. Ve 20. letech, tedy na počátku husitské revoluce, navštívil Prahu, kde měl možnost seznámit se s představiteli husitského hnutí a s reformní literaturou. Není známo, kdy a kde získal teologické vzdělání a znalosti latiny. Mimo již zmíněné návštěvy Prahy, strávil celý život na své usedlosti v Chelčicích, kde hospodařil. Díky tomuto hospodaření znal každodenní životní podmínky a společenskou situaci poddaných zemědělců, a proto jejich práci považoval za jedinou náležitou činnost pravého křesťana a učinil jej východiskem svého vidění světa.

Své myšlenky zaznamenával od 20. let v traktátech, ve kterých se věnoval otázkám dobového náboženského a politického myšlení (např. traktát *O boji duchovním* z roku 1421, *O církvi svaté* psané někdy po 1421, nebo *O trojiem lidu řeč* pocházejícím asi z roku 1425). V těchto traktátech hledal novozákonní příkazy a požadavky, kterými chtěl vyřešit sociální problémy společnosti. Představoval si církev jako tělo s mnoha údy, které jsou si vzájemně rovny ve vztahu ke Kristu jako k hlavě církve. Z tohoto důvodu odmítal tradiční dělení

---

⁴⁶ J. Hus, Česká nedělní postila, s. 132-133.

společnosti na stav panský, duchovní a poddanský. Tyto své myšlenky dále rozvíjel v dalších traktátech, polemikách o speciálních teologických otázkách, ale i ve výkladech církevních perikop,⁴⁷ které byly závažně určené za náměty kázání o jednotlivých nedělích církevního roku (Postila).

Chelčického *Postila* (podle jednoho zdroje pochází z poloviny 30. let, podle druhého až z roku 1441) navazuje na postilu Tomáše Štítného i na postilu Jana Husa. V této velmi rozsáhlé práci Chelčický sloučil náboženství s etikou a zpracoval jak své výhrady ke katolické církvi, tak i své představy o jednání chování správného křesťana. Odmítá zde nejen válku, ve které vidí zločin, ale i zabíjení, trest smrti a mstu člověku za křivdy a násilí na něm spáchané. Pravého křesťana si představuje jako pokorného člověka, milujícího bližního svého, a to i svého nepřítele, konajícího dobré skutky. Dále je zde kritizována zahálka a objevuje se i nabádání ke skromnosti v životních potřebách. Právě v *Postile* se Petr Chelčický zmiňuje o masopustu.

*Ale že gest to znamenite, že to cztenie o vmuczenij Kryftowu cztu w mafopuſtnij nedielu, kdežto naywiece krzeftiane neprawij Kriſta kržižugij, gemu fe ruhagij a na geho vmuczenie owffem nepamatugij. Nebo diabel zapali ten lid yako pecz we mnoha wztekla blaznowftwie, w fmilftwie, w obžerftwie, w opilftwie, w marne wefele, w neftydate rozpuſftienie, giž za prawo na mafopuſt wvedene. [...] Ale kniežij, opuſtiwffe prawdu zakona božieho, giž podle obyczeguow zamyſſlenych a mrtích prowolawagij gedny czafy k hrzeffeni a druhé ku pokani: Mafopuſt, aby y s nimi w obžerstwie a w ginych ohawnostech iako pohanftwo bez ftudu trwali.*⁴⁸

I v této ukázce jsou lidé slavící masopust obviňováni z rouhání a špatností. Během celého kázání se objevuje varování před slavením masopustu. Neustále je zde kladen důraz na utrpení, které Ježíš podstoupil pro lidi a varování před slavením, kterým lidé toto utrpení popírají.

4.3 LITERATURA V OBDOBÍ HUMANISMU A RENESANCE

Pojem renesance v literatuře a ve vzdělání doprovází vždy i pojem humanismus, přičemž se jen velmi obtížně hledá přesný mezník mezi těmito termíny. Josef Hrabák ve své knize *K metodologii studia starší české literatury* tvrdí, že by bylo nejspřávnější označovat termínem renesance celou epochu a humanismus pojímat jako hnutí literárně formální, které

⁴⁷ Perikopy jsou jiné výrazy pro biblické citáty.

⁴⁸ P. Chelčický, *Postilla*, s. 223-224.

má větev latinskou a českou. Renesance je tedy pojem, který do sebe zahrnuje nejen veškeré umění, ale také způsob života. Naproti tomu humanismus je užší a konkrétnější pojem, o němž se hovoří především v souvislosti s literaturou a vzděláváním.

Termín renesance pochází z francouzského jazyka (*la renaissance*) a znamená znovuzrození, obrození. Jacob Burckhardt (*1818 Basilej, + 1897 tamtéž) ve své knize *Kultura a renesance v Itálii* její program shrnul do slov „objevení světa a člověka.“⁴⁹ Renesance se začala objevovat v Itálii už ve 14. století. Jejím charakteristickým rysem byl návrat k řecké a římské antice. Renesance se postupně šířila zejména ve vyšších vrstvách evropské společnosti.

V literatuře v období renesance nastal výrazný posun od poezie k próze. Mnohé dřívější veršované texty byly prozaicky převyprávěny nebo v próze byly použity jen jejich motivy. K čtenářsky oblíbeným dílům patřily rytířské romány, začínají ve větší míře vznikat cestopisy, filozofická a utopistická pojednání.

Humanismem je nazýváno myšlenkové a umělecké hnutí, které vzniklo ve 14. století v Itálii. Název je odvozován od latinského slova *humanus* (lidský) a od slova *humanitas* (lidství). Nesoustředí se už na *studia divina*⁵⁰ jako ve středověku, ale zajímá se o člověka, nejen ve vztahu k Bohu, ale člověkem samým.

Ke vzniku humanismu pomohla snaha severoitalských měst o sjednocení, které by pomohlo k hospodářskému uplatnění. Oporou v těchto snahách bylo ožívování velké antické minulosti, politické, mocenské i kulturní. Právě z toho důvodu se v duchovní sféře objevilo úsilí o návrat k antickým literárním památkám a jejich poznání, což požadovalo mimořádné filologické vzdělání a znalost klasické latiny. Vedle jazykových předností řecké a římské literatury, oceňovali humanisté i její poetiku, která se taktéž stala vzorem. Díky studiu antické literatury poznávali jiné pojetí člověka a jeho etiky, která nepodléhala křesťanskému pojetí.

K rozšíření zásad a myšlenek humanismu a zároveň k pozvednutí celkové evropské vzdělanosti zásadně napomohl vynález knihtisku, který kolem roku 1450 vynalezl Němec Johann Gutenberg (* 1397 nebo 1400 Mohuč, + 1468 Mohuč). Knih tisk se rychle přenesl do ostatních zemí a už kolem roku 1470 byla vytištěna první česká kniha, tehdy velmi čtenářsky oblíbená, *Trojanská kronika*. Během 16. století bylo zařízeno množství tiskáren, které

---

⁴⁹ J. Lehár, A. Stich, J. Janáčková, J. Holý, *Česká literatura*, s.103.

⁵⁰ Spojení *studia divina* v doslovném překladu znamená *studia boží*.

nahradilo dosavadní šíření literárních děl opisováním. Literatura se tedy stala dostupnější nejen díky většímu množství vytištěných exemplářů, ale i díky levnějším pořizovacím nákladům. U nás se nejvýznamnější tiskárnou stala pražská tiskárna Jiřího Melantricha z Aventina (* asi 1511 Rožďalovice, + 1580 Praha) a jeho zetě Daniela Adama z Veleslavína (*1546 Praha, + 1599 Praha) a tiskárna Jednoty bratrské v Králicích na Moravě.

4.3.1 Humanismus v Čechách

Literární tvorbu v Čechách ovlivňoval humanismus především v období od konce patnáctého století po dvacátá léta sedmnáctého století. Je ale pravda, že jeho dozvuk najdeme i v díle Jana Amose Komenského (*1592 Nivnice, +1670 Amsterdam), který svou tvorbou zapadal až do pobělohorského, tedy barokního období. Měl však i svou předehru, a to už v době Karla IV., kdy české země navštívil Francesco Petrarca (*1304, +1370), „otec“ italského humanismu, který seznámil některé vzdělance Karlovy doby s humanistickými zásadami, které na ně udělaly dojem, nicméně vinou husitské revoluce neměly možnost se zde více zakořenit.

Jiné to bylo na Moravě, kterou husitství nezasáhlo v takové míře jako Čechy. Na Moravu přinesl humanistické ideály Jan ze Středy (* kolem 1310 Vysoké Mýto, + 1380 Modřice), kancléř Karla IV., který se v druhé polovině 14. století stal biskupem v Litomyšli a Olomouci. Jeho působení přetrvalo v moravském nábožensko-společenském prostředí a stalo se zdrojem souvislého humanistického povědomí. K dalším pokračovatelům moravského humanismu patřil např. kanovník Augustin Olomoucký (*1467, + 1513 Olomouc).

V Čechách se objevily dvě linie humanismu, humanismus latinský a humanismus český (národní). Latinský humanismus se začal rozvíjet o trochu dříve a byl psán většinou katolíky, zatímco česky psali většinou příslušníci reformních církví – utrakvisté a členové Jednoty bratrské.

K nejvýznamnějším představitelům latinské větve patřil Jan z Rabštejna (*1437 - + 1473 Budín). Jeho dílo *Dialogus* (1469) je považováno za první humanistické dílo vůbec. Humanistický charakter díla je dán citacemi antických autorů a rozumovými nikoli náboženskými názory postav. Na rozdíl od Jana z Rabštejna, který tvořil svá díla sám, pozdější představitelé latinského humanismu zakládali jakési skupiny, v nichž společně diskutovali o literatuře a i o vzdělání. Jedna taková skupina vznikla kolem katolického šlechtice Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic (* asi 1461 Hasištejn, + 1510 Hasištejn), který také patří k významným představitelům latinské větve. Své vzdělání získal na italských

univerzitách, ale ani po návratu do Čech nepřestal dbát o své další vzdělání. Shromáždřoval ve své knihovně klasickou i soudobou literaturu, udržoval styky se zahraničními autory a sám se věnoval své tvorbě, především poezii (např. *Elegie na smrt císaře Karla*). Z prózy bych připomněla dílo *De miseria humana* (O lidské bídě, 1495).

Zatímco představitelé latinského humanismu se snažili přinést do Čech významná literární a odborná díla (nejsložitější a nejdůležitější díla vycházela pouze v latině), národní humanisté chtěli rozšířit humanistické písemnictví mezi širší vrstvy obyvatel. V českých dílech byl používán národní jazyk, který vycházel z jazyka mluveného. I přes to se však objevovala snaha národních humanistů o stylistické i jazykové vyrovnání humanismu latinskému.

Asi nejznámějším představitelem českého humanismu je utrakvista Viktorin Kornel ze Všehrd (*1460 Chrudim, + 1520 Praha). Viktorin Kornel původně patřil do kroužku shromážděného kolem Bohuslava Hasištejnského, se kterým se ale názorově rozešel, jelikož došel k názoru, že je potřeba zveřejňovat humanistické ideály také v národním jazyku. Tímto se Viktorin Kornel stal zakladatelem národního humanismu. Jeho díla tvořily převážně překlady z latiny. Je však také autorem právníckého díla z konce patnáctého století *O práviech, o súdiech i o dskách země české knihy devatery*. K jeho názorům se přiklonil humanistický samouk Řehoř Hrubý z Jelení (*1460, + 1514 Praha). Také jeho dílo tvoří převážně překlady z latiny. Právě on přeložil spis Erasma Rotterdamského *Chvála bláznivosti*. Byl to její první překlad do národního jazyka.

Vedle překladů se však na přelomu 15. a 16. století začala objevovat i původní umělecká tvorba. K jejím autorům patří první překladatel Boccaccia do českého jazyka, Hynek z Poděbrad (*1452 Praha, + 1492 Poděbrady), známý též pod jmény Jindřich Mladší nebo Hynek Minsterberský.

4.3.2 Hynek z Poděbrad

O Hynkově životě nemáme velké množství informací. Byl synem krále Jiřího z Poděbrad a jeho ženy Johany z Rožmitálu. Je o něm známo, že jako mladík byl členem svatební družiny Matyáše Korvína na cestě po Itálii a že po návratu pobýval na Matyášově dvoře v Budíně, kde přicházel do styku s českými představiteli humanismu a mnoha významnými osobnostmi italské renesance. Myšlenky těchto renesančních umělců se Hynek snažil zprostředkovat pozdějším překladem jedenácti novel Boccacciova *Dekameronu*, ke kterým přidal dvanáctou povídku pod názvem *Rozprávka o jedné pěkné paní jménem*

Salomeny a o jejím velmi netrefném manželů et cetera, jejímž autorem byl on sám. Tyto novely jsou obsaženy v Neuberském sborníku z konce 15. století, ve kterém se nachází i další Hynkovy skladby (dvě didakticky laděné prozaické skladby *Ctnost* a *O štěstí*, a pět skladeb básnických – neúplně dochované *Stesk na ženitbu* a *O ženitbě*, dále milostné básně *Veršové o milovníku* a *Májový sen* a dále pak alegorická skladba *Boj Štěstí s Neštěstím*.)

Právě ve výše zmiňované *Rozprávce o jedné pěkné paní jménem Salomeny* je malá zmínka o masopustu. Ihned v úvodu najdeme:

Bylo jednoho zimního času vo masopustě, kterýžto čas lidé bohatí i chudí obecně nad jiné časy veseli bývají, spolu se radující jedni s druhými, že mnozí celý rok se viděti nemohú až na ten čas. A tu spolu mají utěšení a sobě se zakazují na celý rok, což milosti v světě mladým lidem přísluší. A také toho času i baby některé, netoliko mladé pěkné paní, vesely bývají, nemohú-li jináč, ale kožich na ruby obrátice chodí, aby vždy jim směšno bylo.⁵¹

Z této ukázky je patrné, že slavení masopustu nebylo jen doménou chudých, ale také bohatých lidí. Masopust je zde popisován jako velmi veselý čas, kdy se schází rodiny, které se během roku nemají mnoho příležitostí potkat. Opět zde jsou patrné narážky na nevázané chování lidí během tohoto svátku.

4.3.3 Historie o bratru Janovi Palečkovi

I toto dílo patří k původní české tvorbě v období humanismu. Ve dvanácti velmi krátkých příbězích je popsána skutečně existující postava Jana Palečka, šaška krále Jiřího z Poděbrad. Autor tohoto dílka není znám. Samotný spis se jako rukopis zachoval až v druhé polovině šestnáctého století, ale velmi pravděpodobně vznikl na základě lidových rozprávek už na počátku šestnáctého století.

Jan Paleček je vnímán jako veselý, vtipný a bystrý lidový hrdina, který si díky svému povolání (dvorní šašek) může dovolit říci i to, co jiní nemohou. Díky své laskavosti i vtipnosti může tak poukazovat na nespravedlnost a na chyby lidí, které se snaží napravovat. V devátém příběhu o Janu Palečkovi se píše: *[...] a v masopustní dni plakal a modlil se k Pánu Bohu víc než v jiné dni; a často litoval té nemírnosti a obžerství, které se mezi lidmi těch časů*

---

⁵¹ Rozprávka o jedné pěkné paní jménem Salomeny a o jejím velmi netrefném manželů. In: Spisování slavného frejře, s. 114.

rozmožilo.⁵² Díky tomuto velmi krátkému úryvku si můžeme velmi dobře představit chování lidí během masopustních oslav v době Jana Palečka.

4.3.4 Vavřinec Leandr Rvačovský z Rvačova

Dalším autorem, který patří do období humanismu a renesance, píšícím o masopustu je Vavřinec Leandr Rvačovský z Rvačova (*1525 Roudnice, + po roce 1591). O tomto českém kazateli, autorovi nábožensky mravokárných textů nemáme skoro žádné zprávy o jeho činnosti do roku 1565. Není jisté, kde získal vzdělání, pravděpodobně studoval na Karlově univerzitě, ale titulu bakaláře nedosáhl. Díky přímluvě Zdeňka z Waldštejna, u kterého Leandr pracoval jako vychovatel, získal v roce 1565 od císaře Maxmiliána II. přídomek z Rvačova a erb.⁵³ Ve stejném roce se stal také utrakvistickým knězem. Poté působil jako kněz na řadě míst na Moravě i v Čechách. O konci života Leandra Rvačovského se nezachovaly žádné zprávy, poslední zmínka pochází z roku 1591, kdy měl opustit Louny a stát se děkanem v Táboře, ale zde o jeho působení nejsou žádné zprávy.

Je o něm také známo, že vedl spory s vrchností i s duchovními. Toho důkazem by mohly být i časté změny míst jeho působení. Kvůli dluhům a výtržnostem, které často způsobil, měl jistou dobu zakázáno vykonávat církevní obřady. Dokonce byl stíhaný utrakvistickou konzistencí, protože se oženil a měl sedm dětí.⁵⁴

V roce 1577 mu známý olomoucký tiskař Fridrich Milichtaler vydal mravoučný spis *Zlatá knížka o hotovení proti nepříteli ďáblu a jeho holomkům*. Tato práce nepřesahuje nábožensky vzdělávací rovinu.

Při svém působení v Moravských Budějovicích, byl požádán pobožnými pány a přáteli, aby mládeži na výstrahu napsal něco o původu „zlořečeného Masoposta“, když už ďábel pod rouškou veselosti masopustními tolikerými neřestmi řádí v lidu.⁵⁵ Z tohoto popudu po sedmi letech vznikl *Massopust, kniha o uvedení v pravou a Bohu milou pobožnost, skrz kratochvilné o dvanácti synech Massopustových, patriarších pekelních, rozjímání, spasitedlná naučení dávající, proč se jejich tovaryšství všickni varovati mají, nyní nově vydaná od kněze Vavřince Leandra Rvačovského z Roudnice, děkana v městě Slaném*. Tato kniha byla vydaná v roce 1580 nejvýznamnějším tiskařem tehdejší doby Jiřím Melantrichem z Aventina. Autor v

---

⁵² Historie o bratru Janovi Palečkovi. In: Historie utěšené a kratochvilné, s. 352.

⁵³ V této době je typická tzv. „erbovní manie.“

⁵⁴ J. Vlček, Dějiny české literatury 1, s. 358.

⁵⁵ Tamtéž.

knize přejímá názor Martina Luthera, který tvrdí, že příčinou každé špatnosti je ďábel, který se umí proměňovat podle potřeb na anděla i na „vopici boží“.

Kniha je rozdělena na věnování, předmluvu a na šest „artykulů“. V předmluvě autor vypisuje, komu je kniha určená a jmenuje tři důvody, proč byla vydána (důvod moralistní, duchovní, a kvůli představení příběhů, které vedou k pobožnostem).

V prvním artikulu je popsáno, odkud se Massopust vzal. Podle pohanské historie spadá do období vlády Saturna,⁵⁶ na jehož počest byly pořádány slavnosti. Podle svatého Augustýna pochází z doby, kdy Řekové a Římané bývali pohany. Tehdy lidé slavívali tři dny Massopust k počtě boha Bakcha (již zmiňované bakchanálie), který byl označován za boha vína a bohyně Cybeles, která byla matkou všech bohů. Svátek byl přinesen z Egypta do Řecka, pak do Říma. Slavnost probíhala každoročně s křikem, pískáním, bubnováním, blázněním, halasem a s ožíráním. Často při ní docházelo ke smilstvu a vraždám.

Podle autorova názoru byl Massopust počat už v ráji. Z pojezení ze zakázaného stromu, které se stalo hříchem.

V druhém artikulu je vysvětleno jméno Massopust. Latinsky jméno zní Carnisprivium, což znamená těla zbavení. Těla Adama a Evy byla, v důsledku prvotního hříchu, zbavena čistoty, svatosti, nevinnosti.

Třetí artikul popisuje moc Massopusta. Na začátku kapitoly se autor vrací k vyhnání Adama a Evy z ráje na svět mezi hříchy, smrt a ďábla. Objevuje se zde přirovnání světa k divadelní hře, typické pro tehdejší dobu, kde Bůh je brán jako režisér. Po vyhnání z ráje Massopust také hraje hru s lidmi, navádí je k ďábovým skutkům a k jeho obrazu.

Ve čtvrtém artikulu se dovídáme o Massopustově svatbě s Pýchou, nejmilejší d'ábovou dcerou, se kterou Massopust zplodí dvanáct synů (Soběhrda, Lakomce, Nádherného, Vožralce, Vsteklíka, Pochlebníka, Závistníka, Klevetníka, Všetýčku, Lenocha, Darmotlacha a Lháře). Tato kapitola je nejobsáhlejší z celého díla, je rozdělena na třináct částí, v první popisuje svatbu Massopusta a Pýchy, ve zbylých dvanácti se věnuje každému synovi, charakterizuje tyto antihrdiny, jejich nectnosti a uvádí příklady, které povahy synů ilustrují.

---

⁵⁶ Římský bůh zemědělství a sklizně.

Pátý artikul pojednává o soudu mezi Massopustem a a Quadragesimou.⁵⁷ Protože je Massopust d'áblovým zetěm, má mnoho mocných přátel (advokáta a doktora Tlust'ocha z Venušina pahorku, Marcipána z Cukrperku, Svítka z Putrsfeldu...). Quadragesimu zastupují pobožní lidé (Klid'ase ze Slazavého údolí, Suchánka z Chudobic, Stuchlíka z Hladomře...). I zde jména postav ukazují na jejich vlastnosti. Zatímco Massopustovi obhájci napodobují právnickou řeč, objevují se latinské výrazy, oslovení, citace soudního dekretu. Na druhé straně je Quadragesimus hájen chudým advokátem, který odkazuje na bibli, rovnost a spravedlnost. Ten obhajuje Quadragesima a zároveň uvádí žalobu na Massopusta, který škodí světu od počátku věků. Massopust je odsouzen, musí nechat od masopustního úterý až po den vzkříšení Krista, tedy Velikonoční neděle, vládnout Quadragesimu a opustit křesťanskou krajinu. Má být vyhnán mezi pohany a Turky a s celou svou rodinou tam zahynout.

V poslední části je popsán konec, smrt a pohřeb Massopusta. „*Umřel v nemoci najhorší, pln jsa dnův zlých i vši nešlechtnosti, a pohřben v městě Averno, kdež všech svých synův i s tovaryši jejich očekává, aby s d'ábly tam kvasili massopust na věky věkův.*“⁵⁸ Motiv smrti se objevuje v celé této poslední kapitole.

Dílo se stalo velmi oblíbeným, obzvláště některé části o Massopustových synech byly otiskovány ještě v osmnáctém a i v devatenáctém století v knížkách lidového čtení (např. Klevetník, Všetýčka).

4.3.5 Mikuláš Dačický z Heslova

Mikuláš Dačický (*1555 Kutná Hora, + 1626 tamtéž) byl vzdělaný kutnohorský měšťan. Narodil se do rodiny Ondřeje Dačického, který koncem života získal dědičný přídomek z Heslova spolu s erbem navazujícím na erb zámožného kutnohorského rodu Práchnňanských, ze kterého pocházela Mikulášova matka. Až do pozdního věku žil dosti nevázaným společenským životem, byl stíhán pro výtržnictví i pro neúmyslné zabití soupeře při šarvátce. Postupem času se začal zajímat o memoárové zápisy matčinych předků vedených už od patnáctého století. Na základě tohoto zájmu začne v roce 1610 pracovat na knize *Paměti*. Při jejich psaní se opíral o dobové zprávy a o dění v Kutné Hoře a okolí. V roce 1620 píše básnickou sbírku *Prostopravda*, která je součástí Dačického Pamětí. Objevuje se v ní převážně společenská satira zaměřená proti obyvatelům Kutné Hory a také proti církvi.

⁵⁷ Pochází z latinského slova quadragesimus, tj. čtyřicátý, znamená čtyřicetidenní postní dobu od Popelční středy do Velikonoc. Merrel, J.: *Malý bohovědný slovník*. Praha: Česká katolická charita, 1963.

⁵⁸ Rvačovský, Vavřinec, Leandr: *Massopust*. Praha: NLN, 2008. s. 514.

V Prostopravdě se objevují dvě básně, které se týkají masopustu – *Tragedie Masopusta* a báseň *Pokoj žaluje na Masopusta a jeho dvořany*. Pro lepší pochopení je *Tragedie Masopusta* napsána formou veršovaného dialogu. Je v ní ukázáno hodování, tanec a rvačka, která se v hospodě strhne. O této básni se Čeněk Zíbrt domnívá, že mohla být skutečně předváděna před publikem.

Zajímavostí je, že v básni najdeme kromě vtipů a narážek na masopustní obyčej a na křesťanskou církev i téma smrti, což není pro slavení masopustu typické. Přece jen je masopust brán jako oslava života, veselí a radosti, tím spíše je smrt na konci básně celkem překvapivá.

Smrt:

*Přišla jsem k vám nenadále,
nemohla se dívat dále
takovým vašim marnostem.
Musím býti vašim hostem.
Pojďtež k mému tanci také
výmluvy všelijaké!
Žádnýť mi se nevyskáče,
nevyprosí, nevypláče.
Dosti jste byli veseli,
na mně pozoru neměli.
A tak již půjdete se mnou,
těla vaše v hrobech lehnou.
Odtad se potom nebratí
a k soudu božímu státi.⁵⁹*

I když je Mikuláš Dačický považován za člověka, který miluje oslavy a veselí, ani v druhé básni s názvem *Pokoj žaluje na Masopusta a jeho dvořany* nenacházíme nějakou obranu masopustní zábavy. Hned v počátku je zmíněna postava Bachusa s postavou čerta. Už to evokuje negativní pohled na věc. V závěru básně autor opět varuje před slavením masopustu.

*Masopust jest věc pohanská,
vloudila se do křesťanstva
skrze Antikrista zlého,
bezbožné nálezky jeho.
Jestíť peklo i pro něho.
Hrozná pokuta takových
masopustníkův bezbožných!*

---

⁵⁹ M. Dačický z Heslova, *Prostopravda*, s. 59.

*Toho šatan potvrzuje,
tím všecko zlé provozuje.
Opovržeš Masopusta,
přidrže se Pána Krista, abychom rozkoše věčné
dostali v slávě nebeské.
Amen.⁶⁰*

4.3.6 Masopustní hry

První zmínky o masopustních hrách máme doloženy z šestnáctého století, ale vznikaly už ve století čtrnáctém. Byly inspirovány folklorními slavnostmi a karnevaly. Představovaly neformální a neoficiální lidové divadlo. Jednalo se většinou o drobnější scénky, v nichž se uplatňovala parodie, travestie a satira. Tyto frašky většinou reagovaly na místní problémy, zesměšňovaly známé osobnosti apod. Většinou zde nebyla rozvinutá zápleтка, ale jednalo se spíše o sled bezprostředních výstupů. Ty byly přidávány k ústřednímu motivu, tedy k odsouzení a pohřbívání postavy Masopusta. Jednou takovou dochovanou hrou je již zmíněná *Tragedie Masopusta* Mikuláše Dačického.⁶¹

Dalším příkladem této frašky je anonymní dílo *Selský masopust* pocházející z roku 1588. Hlavní téma této hry jsou námluvy chasníka Valenty, který je velmi nesamostatný, tudíž i na námluvy si sebou bere své přátele, aby přesvědčili k svatbě nejen Johanku, ale i oba otce. Nejde zde ani tak o dějovou linku, jako o vtípkování s nepřátelským okolím a hlavně o zesměšňování sedláků. O masopustních zvycích není ve hře nic, jen v epilogu je uvedeno, že se tato hra hrávala při masopustu.

Mezi masopustní hry patří i *Hádka Masopusta s Postem*, anonymní dílo ze sedmnáctého století uložené v klášteře ve Lnářích. Jedná se o dialog Masopusta s Postem, ve kterém se dohadují o to, kdo je lepší. Masopust argumentuje tím, že „člověku obveselení na zdraví vše zahání, ale duch postní, tesklivý, ten člověka sužuje, ten kosti praží, jak dříví, všechn špik vysušuje.“⁶² Post zde opět opakovaně varuje, že pokud lidé během masopustu budou nestřídmě jíst a pít, dostanou se do pekla.

Další hra *Vítězství Posta nad Masopustem* pochází z Třebíče ze sedmnáctého století. Námětem hry je opět spor Postu s Masopustem, který se dostane až k soudu. Masopust z Koblihovic si stěžuje na Post, který ho chce vyhnat. Post se brání: „Mnozí se v hýřivosti kochají, celé noci se toulají. Pána Boha se nebojí a na peklo nic nedají. [...] A to všechno ty

⁶⁰ Tamtéž, s. 60-61.

⁶¹ O. Chaloupka, Příruční slovník, s. 585.

⁶² Č. Zíbrt, Staročeské a lidové hry masopustní, s. 17.

*jen působíš, od hříchu k hříchu je vodiš.*⁶³ Soudce dá za pravdu Postu, Masopust zemře a čert ho odnese do pekla. Jeho syn Jůra se schovankou Kubicí zpívají: „*Mějte lítost, páni, kteří jste tu s námi. Masopust umřel, Půst vrch obdržel. Plačte vy, řezníci mistři, nyní už chasa nesmí masa jísti. Plačte vy, šenkýřky, věrné tovaryšky, u vás on dlíval, pivo rád píval, nikdy nerozlíval.*“⁶⁴

Toto dílo je velmi inspirované Massopustem Leandra Rvačovského. Jedná se o stejný motiv, jako je popsán v pátém artikulu, ve kterém se Massopust soudí s Quadragesimou.

---

⁶³ Tamtéž, s. 27.

⁶⁴ Tamtéž, s. 28.

5 ZÁVĚR

V bakalářské práci jsem se zaměřila na folklórní zvyky při slavení masopustu ve třech obcích v okolí Trhových Svinů, a to v Čížkrajicích, Mohuřicích a v Rychnově u Nových Hradů. Mým cílem bylo postihnoutí prvků, ve kterých se oslavy v jednotlivých vesnicích liší. Podle mého sledování jsou zvyky ve všech obcích hodně podobné, v Mohuřicích a Čížkrajicích najdeme opravdu jen nepatrné rozdíly. Rychnovský masopust se už pak liší o trochu více. Podle mého názoru je to dáno větší vzdáleností od uvedených obcí. V oblečení koledníků a maškar jsem neshledala žádné výrazné odlišnosti. Nepatrný rozdíl se najde jen v pořadí a pojmenování koledníků. Zatímco v Čížkrajicích chodí koledníci v pořadí hejtman, rychtář, tančmajstří a konšelé, v Mohuřicích je prohozeno pořadí konšelů a tančmajstrů, kterým se v Mohuřicích říká věnečkáři, podle věnečku, který nosí navléknutý na levé paži. V Rychnově mají ještě další dvě jména pro koledníky stojící na konci řady – žitný a ovesný.

Odlišnosti najdeme také při slaměné koledě. Zatímco v Čížkrajicích a Mohuřicích probíhá na návsi poté, co průvod obešel všechny stavení v obci, a jejími představiteli jsou muži, v Rychnově slaměná koleda probíhá až večer v hostinci a představují ji ženy – slaměnky. Dalším rozdílným motivem je zakončení tohoto svátku. V Mohuřicích a v Rychnově je jako symbol konce masopustu bráno zastřelení Masopusta a jeho následný pohřeb, naproti tomu v Čížkrajicích je oslava zakončena pouze věnečkem.

Dokladem toho, že masopust má v české kultuře dlouhou tradici, jsou některá díla starší české literatury, jimž se věnuji v druhé části bakalářské práce. Protože tomuto tématu byla věnována pozornost v literatuře předhusitské, husitské, renesanční a humanistické, seznámila jsem se podrobněji s tímto obdobím.

V předhusitské a husitské literatuře, tedy v době, kdy hlavní slovo měla církev, nahlíželi autoři na masopust velmi negativně. Prohlašovali tyto oslavy za urážku Ježíše a zesměšňování utrpení, které pro lidi podstoupil. Ve všech třech ukázkách je lidu vyčítáno časté smilnění, přejídání, opilství a všeobecná rozmařilost, tedy vše, co je pro masopustní dobu typické. Vzhledem k tomu, že tyto ukázky jsou z postil, je logické, že naproti těmto hříchům jsou na odiv stavěny činy Ježíše Krista, jeho dobrota a utrpení.

V době humanismu a renesance jsem očekávala jisté pochopení pro tyto lidové slavnosti, zvláště u Mikuláše Dačického z Heslova, který, jak je známo, byl sám velkým milovníkem nestřídmého pití a zábavy. Je tedy celkem překvapivé, že i on ve svém díle Prostopravda o masopustu nemluví zrovna v dobrém. Nejinak tomu je i v dalším humanistickém díle, v anonymní Historii o bratru Janovi Palečkovi.

I Vavřinec Leandr Rvačovský se ve své knize Massopust staví proti tomuto svátku. Považuje Massopusta za ďábla, který svádí lidi k nepravostem a k hříchům. Popisuje zde počátky těchto oslav, které jsou personifikovány právě do postavy Massopusta a pomocí jeho dvanácti synů ukazuje špatné lidské vlastnosti, které jsou během těchto oslav dávány na odiv. Část této knihy se stala námětem pro masopustní hry konkrétně pro hru Vítězství Posta nad Masopustem.

Jak je tedy zřejmé, oslavy masopustu ve středověku a na počátku novověku nepatřily u vzdělaných lidí k oblíbeným svátkům. Je sice pravda, že většina autorů, které jsem ve své bakalářské práci uvedla, měla kněžské povolání, ale na druhé straně ani laičtí autoři tomuto svátku neholdují. Díky oblibě masopustu u venkovského obyvatelstva, které se nenechalo o možnost nevázaného slavení připravit ani pod pohrůzkami věčného zatracení, se nám na některých místech dochovaly pozůstatky tohoto, původně pohanského, svátku.

6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Československá vlastivěda díl III.: Lidová kultura. Praha: Orbis, 1968.

DAČICKÝ Z HESLOVA, Mikuláš. *Prostopravda.* Praha: J. Otta, 1902.

Dějiny českého divadla I., Praha: Academia, 1968.

Historie o bratru Janovi Palečkovi. In: *Historie utěšené a kratochvílné,* Praha: Svoboda, 1950.

HRABÁK, Josef, Dušan JEŘÁBEK a Zdeňka TICHÁ. *Průvodce po dějinách české literatury.* Praha: Panorama, 1984.

HRABÁK, Josef. *K metodologii studia starší české literatury.* Praha: SNP, 1962.

HRABÁK, Josef. *Přehled dějin starší české literatury.* Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1977.

HRABÁK, Josef. *Starší česká literatura.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979.

HUS, Jan. *Česká nedělní postila: Vyloženie svatých čtení nedělních.* Praha: Československá akademie věd, 1992.

CHALOUPKA, Otakar. *Příruční slovník české literatury od počátků do současnosti.* Brno: Centa, 2005.

CHELČICKÝ, Petr. *Postilla: Díl I.* Praha: Comenia, Evanjelická matice Komenského, 1900.

LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. *Čtvero ročních dob v lidové tradici.* Havlíčkův Brod: Petrklíč, 2008.

LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. *Jižní Čechy: Kraj, lidé, tradice.* Praha: Lidové noviny, 2011.

LEANDR RVAČOVSKÝ, Vavřinec. *Massopust.* Praha: Lidové noviny, 2008.

LEHÁR, Jan, Alexandr STICH, Jaroslava JANÁČKOVÁ a Jiří HOLÝ. *Česká literatura: Od počátků k dnešku.* Praha: Lidové noviny, 2002.

POLÁKOVÁ, Marie, Josef JOHN. *Mé, tvé, naše Trhové Sviny.* České Budějovice: Růže, 2006.

Slovník českých spisovatelů. Praha: Libri, 2000.

Staročeské drama. Praha: Československý spisovatel, 1950.

SVOZIL, Bohumil. Česká literatura ve zkratce I. Praha: Brána, 1997.

ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Řeči nedělní a sváteční*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1929.

TICHÁ, Zdeňka. *Spisování slavného frejře*. Praha: Mladá fronta, 1978.

VLČEK, Jaroslav. Dějiny české literatury I. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1960.

VONDRUŠKA, Vlastimil. Církevní rok a lidové obyčeje. České Budějovice: DONA, 2005.

VONDRUŠKOVÁ, Alena. *České zvyky a obyčeje*. Praha: Albatros, 2004.

ZÍBRT, Čeněk. Staročeské a lidové hry masopustní: Jak Bachusa pochovali. Praha: Besední obřady, 1928.

ZÍBRT, Čeněk. Staročeské výroční obyčeje, pověry, slavnosti a zábavy prostonárodní. Praha: nákladem J.R. Vilímka, 1889.

ZÍBRT, Čeněk. Veselé chvíle v životě lidu českého. Praha: Vyšehrad, 2006.

Další zdroje:

<http://www.rychnov-u-novych-hradu.cz/>

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Masopust>

7 PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Text písně Červená růžička

Příloha č. 2: Text písně Tuším, tuším

Příloha č. 3: Fotografie masopustu z Mohuřic z roku 1991

Příloha č. 4: Fotografie rychnovské koledy z roku 2013

Příloha č. 1:

*Červená růžičko,
proč se nerozvíjíš?
Proč ty k nám, Pepičku,
proč ty k nám, Pepičku,
proč ty k nám nechodíš?*

*Já bych k vám rád chodil,
ty by si plakala,
na červený šátek,
na červený šátek
oči utírala.*

*Proč bych já plakala,
když mě nic nebolí?
Milovali jsme se,
milovali jsme se,
jako dva holubi.*

*Jako dva holubi,
jako dvě hrdličky,
dávali jsme sobě,
dávali jsme sobě
slad'ouнкé hubičky.*

*Falešné hubičky,
falešná tvá láska.
Nebudu ti věřit,
nebudu ti věřit,
až bude ohláška.*

*Až bude ohláška
na svinenskej faře,
tenkrát budu říkat,
tenkrát budu říkat
tvému bratru švagře.*

*Tvému bratru švagře,
matce panímámo,
budu jí libávat,
budu jí libávat
ruce každé ráno.*

Příloha č. 2:

*Tuším, tuším, tuším
že já od vás musím,
kterou sem panenku
miloval, miloval,
opustiti musím.*

*Mám já obrázek, mám
je na něm svatej Ján,
jsou na něm dvě srdce,*

*jedno dám Marjance,
druhý si ponechám.*

*Těš se, má panenko, těš,
byl jsem na pouti dnes,
koupil jsem ti pouti,
ta pout' tě zarmoutí,
že mě nedostaneš.*

Příloha č. 3:

Příloha č.4:

